יונתן בר נר

והייתם לי סגולה מכל העמים

חזון אחרית הימים בישעיהו פרק ב׳ לאור תורת הרב קוק זצ״ל

א. פתיחה
ב. הדרך הישרה לתיקון העולם
ג. נטישת הייעוד, ירידת העולם והדרך לתיקון
ד. ההקשר ההיסטורי והרלוונטיות לימינו
ה. סיכום

א. פתיחה

בכתיבתו של מרן הרב קוק זצ״ל יש תופעה מיוחדת. בפסקאות רבות הרב משבץ בתוך כתיבתו פסוקים מהתנ״ך בהתאם לרעיון המתבאר בפסקה. על דרך הכתיבה הזו כותב הרב הלל צייטלין (עיתון הצופה, ערב ראש השנה תרצ״ט):

> אין מרן הראי״ה בא באוה״ק שלו לפרש כתובים או מאמרי חז״ל, מאמרי זהר ומשליהם של גדולי המקובלים. אבל כל המאמרים בספרים הנזכרים בדרך אגב, או שבהם מסתיימים הסעיפים המיוחדים, מתפרשים ממילא ע״י הרעיונות והסמלים שהוא, מרן הראי״ה, מביע. **והקורא מתחיל לראות אותם הכתובים או המאמרים עצמם באספקלריא זוהרית שלא ראה אותם מראש... החידוש כאן הוא לא בפירושם של הכתובים, אלא באור השפוך עליהם.**

כך גם כתב הרב קוק לרב מאיר בר אילן, לאחר שהאחרון ערך את מאמר ״לתקופת המעבר״ (אגרות הראי״ה אגרת שמט):

> שינויים קטנים אחדים מצאתי, שהיתה כוונתי הפנימית יותר מתבלטת אם היו נשארים כפי הנוסח הראשון... **וביחוד השמטת הפסוק: ״והי׳ אמונת״ כו׳, שכולו אומר את כל המחשבה שבמאמר.**[1]

מכאן עולה שבכל פסוק אותו משבץ הרב בכתיבתו מונח עבורנו רמז, כאילו אומר הרב: פיתחו את התנ״ך ותגלו שהרעיון הכתוב בפסקה מאיר את הנבואה ממנה הוא נלקח באור חדש. בכך הרב סולל לנו דרך ללימוד הנבואות.

1 עיין גם ליקוטי הראי״ה, ח״א עמ׳ 461-462. המקורות נאספו ע״י הרב משה צוריאל זצ״ל בהקדמה למפתח הפסוקים, אוצרות הראי״ה, ה.

השימוש בדבריו של הרב כדי להבין את הנבואות הוא לא בגדר פרפראות לתורה. הגמרא (מגילה יד, א) מבארת שהנבואות שנכתבו בתנ"ך אלו הנבואות שהוצרכו לדורות, כלומר, נבואות שהרלוונטיות שלהן לא פגה. במקום נוסף (שבת לא, א) מתבאר שאחת השאלות שהאדם נשאל בבית דין של מעלה היא האם הוא ציפה לישועה. רש"י מבאר (שם) שפירושו לצפות "לדברי הנביאים". כלומר, אחת השאלות שבוחנות בצורה העמוקה ביותר את חיינו היא האם החיים שלנו היו מכוונים להתגשמות הנבואות. עם זאת, כשאנו באים ללמוד את הנבואות על פי המגמה הזו פעמים רבות שאנו מוצאים את עצמנו במבוכה. חזיונות הנביאים נראים לא פעם סתומים וכלליים. למשל, כשהנביא מתאר (ישעיהו יא, ט) שלעתיד לבוא: "מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת-ה' כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים", קשה מאד לדעת: כיצד יתגשמו הדברים? ואלו התרחשויות יובילו אליהם? כיצד נצפה לישועה אם איננו יודעים כיצד היא תראה? על כן, זקוקים אנו לרואה הגדול. הרב קוק חי בפתחו של הקץ המגולה שבו החלו נבואות הנחמה לקרום עור וגידים. הרב העמיק בדברי הנביאים והאיר אותם באור חדש ואקטואלי. מסיבה זו, דבריו של הרב קוק פותחים לנו שער לעיון בנבואה ולהבנתה על פי "דברת הקץ המגולה ואור הישועה הזרוחה" (אגרות ב, אגרת שעח).

לאור הדברים הללו רציתי לנסות וללמוד את הנבואות לאורו של הרב קוק. לצורך כך השתדלתי לרכז את הפסקאות בהן הרב מזכיר את הפסוקים שמופיעים בנבואה מסוימת, ללמוד אותן ולהשוות בניהן, ובכך לנסות להבין מהיכן דייק הרב את הבנתו בפסוקים.[2] לאחר מכן ניסיתי להבין את הנבואה כולה לאור דבריו של הרב. במקרים רבים הרב מניח את הפסוקים לפנינו ולא מסביר במפורש כיצד הם קשורים לרעיון המובע בפסקה. לכן, תהליך טוויית הקשרים תלוי פעמים רבות בבינת הלב, ולא שניתן לתת הוכחות מוחלטות שזו אכן כוונת הרב. עם זאת, כשמביטים בפסקאות רבות העוסקות באותן הפסוקים מזוויות שונות, ניתן לזהות קו רעיוני השוזר אותן, ובדרך זו השתדלתי ללכת.

מאמר זה עוסק בהבנת פרק ב' בישעיהו לאור דבריו של הרב קוק. מטרת המאמר היא להראות כיצד דבריו של הרב מאירים את הפרק באור חדש, אור שמגלה כיצד נבואה זו רלוונטית וקיומית לזמננו אנו. בעזרת ה' המאמר יקרב אותנו מעט אל המטרה הגדולה של ציפיית הישועה לאור דברי הנביאים.

2 איתור המקומות בהם מזכיר הרב את הפסוקים התבצע באמצעות תכנת כתבי הרב קוק של הרב דב גולדשטיין זצ"ל. בלי תכנה זו לא הייתי יכול ללמוד כך את הפרק, ועל כך מלוא התודה.

המאמר נחלק לשלושה חלקים. חלקו הראשון של המאמר עוסק בביאור תחילתה של הנבואה, שבה הנביא מפגיש אותנו עם חזון אחרית הימים שבו העמים עולים אל הר בית ה'. בחלק זה יינתן דגש על הבנת תפקידו של עם ישראל בחזון זה. החלק השני של המאמר עוסק בהמשכה של הנבואה, בה הנביא מוכיח את עם ישראל על עזיבת דרך התיקון. עניינו של חלק זה הוא לבאר מה קורה לעולם כולו כאשר עם ישראל נוטש את ייעודו וכיצד זה משליך על דרך התיקון העתידית של העולם. מטרת החלק השלישי של המאמר היא לבאר כיצד הרב קוק פעל לאור הנבואה הזו בחייו. לצורך כך נעמיק בהקשר ההיסטורי שבו נאמרה הנבואה הזו בימיו של ישעיהו.

ב. הדרך הישרה לתיקון העולם

1. בית אלקי יעקב - המעבר מאמונה אל בקשת המצוות

פרק ב' של ישעיהו פותח בתיאור חזון אחרית הימים:

א. הַדָּבָר אֲשֶׁר חָזָה יְשַׁעְיָהוּ בֶּן אָמוֹץ עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם: **ב.** וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא מִגְּבָעוֹת וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם: **ג.** וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה' אֶל בֵּית אֱלֹקֵי יַעֲקֹב וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר ה' מִירוּשָׁלָם: **ד.** וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא יִשָּׂא גוֹי אֶל גּוֹי חֶרֶב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה.

פסוקי הפתיחה של הפרק פותחים בתיאור גבהותו של הר בית ה', אליו ינהרו הגויים באחרית הימים על מנת שמלך המשיח[3] ילמד אותם את דרכיו של הקב"ה וישפוט ביניהם. נקדים כמה שאלות העולות מתוך הפסוקים:

א. הנביא מתאר את נהירת הגויים אל הר בית ה' באחרית הימים, כלומר, בסופו של התהליך ההיסטורי. מובן מכאן שבמשך אלפי שנות ההיסטוריה הגויים לא הלכו אחרי עם ישראל, אלא התרחקו מהם והתנכרו אליהם. רק לקראת סוף ההיסטוריה משתנה היחס והגויים נוהרים לירושלים. מה גרם לשינוי העמוק הזה?

ב. מהי בקשת הגויים מעם ישראל? מהו הדבר שכל כך חסר להם ואותו הם יכולים למצוא רק אצל עם ישראל?

ג. כיצד המצב של "וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו" מביא למצב של שלום עולמי?

3 בפסוקים לא מתואר מי הוא זה ש"וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו... וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם...". רוב המפרשים מסבירים שמדובר במלך המשיח, אך בעל המצודות מסביר שמדובר בקב"ה דרך יודעי התורה.

את התשובות לשאלות הללו ניתן למצוא בביאור של הרב קוק לגמרא הדורשת את הפסוקים (פסחים פח, א). כשעולים הגויים אל הר הבית הם אומרים זה לזה: "לְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר-ה' אֶל בֵּית אֱלֹקֵי יַעֲקֹב". הכינוי "בית אלקי יעקב" הוא כינוי מיוחד, שרבי אלעזר עומד על עומק חידושו (שם):

> ואמר ר' אלעזר: מאי דכתיב "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית א-להי יעקב וגו'." א-להי יעקב ולא א-להי אברהם ויצחק? אלא לא כאברהם שכתוב בו הר שנאמר "אשר יאמר היום בהר ה' יראה", ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנאמר "ויצא יצחק לשוח בשדה", אלא כיעקב שקראו בית שנאמר "ויקרא את שם המקום ההוא בית אל".

הכינויים שהנביא משתמש בהם מדויקים ומכוונים. כשישעיהו מתאר שהגויים יעלו אל בית אלקי יעקב, הוא מלמד אותנו שישנה מדרגה מיוחדת שדווקא בגללה חזון אחרית הימים יצא לפועל. כל אחד מאבותינו חידש יחס ייחודי אל הר ה' - הר, שדה ובית. באחרית הימים, כשהגויים עולים לירושלים הם מבקשים להיפגש דווקא עם חידושו של יעקב שהוא הבית.

הרצון של הגויים להיפגש דווקא עם בית יעקב הוא מפתיע. אם הגויים היו מבקשים להיפגש עם חידושו של אברהם או יצחק לא הייתה תמיהה בכך. מאברהם יצא ישמעאל ומיצחק יצא עשיו, מה שמעיד על כך שלגויים יש שייכות מסוימת לבחינות שלהם. למרות זאת, הגויים מבקשים לפגוש דווקא את יעקב, שממנו יצא עם ישראל הנבדל מהגויים. לאורך כל ההיסטוריה זהותו הנבדלת של עם ישראל היוותה מוקד לשנאה והתנכלויות מצד הגויים. למול זה, באחרית הימים שהיא סוף ההיסטוריה, הגויים מחפשים דווקא את חידושו הייחודי של עם ישראל שנבדל מהגויים.[4] כדי להבין את בקשת הגויים יש להביט בסוד הנבדלות של עם ישראל. מדוע הקב"ה נדרש לעם סגולה ולא מנהיג את כל העולם בשווה? הרב קוק פותח לנו פתח להבנת הדברים, ודרך ביאורו הוא מעמיד אותנו על הבנה נפלאה של מהלך הפסוקים בהם אנו דנים.

באגרת (אגרות ג, תשמו) לרב יונתן בנימין הורוויץ מבאר הרב קוק את ההבדל שבין עבודת ה' באמצעות מצבה, שהיתה אהובה בימי האבות ולאחר מכן נאסרה, ובין עבודת ה'

4 "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות'- זה שאמר הכתוב (איוב, ח, ז): 'והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד" ללמדך שכל המצטער בתחילתו נוח לו בסופו" (תנחומא, עקב, ג). כלומר, אותה נבדלות שהיתה סיבת הצער לאורך כל ההיסטוריה, היא שתביא את המצב הנשגב של אחרית הימים.

בבית המקדש שהיא העבודה הנהוגה לדורות.[5] הרב מסביר[6] שהמצבה היא בניין שמתקבצים לעבודה סביבו, ואילו בית הוא "בניין שמתקבצים לעבודה בתוכו". מהו ההבדל המהותי שבין שני סוגי העבודה? המצבה היא מבנה המאפשר לכולם להתאסף סביבו ולעבוד את ה' ללא שום הבדל. וזו היתה מדרגת ה"הר" של אברהם אבינו - אב המון גוים:

> כי מראש אמנה כשהחל איתן האזרחי [= אברהם] לקרא בשם ד', הלא לא היתה הקריאה מפורטת בדרך עבודה מיוחד ומסודר להלכותיו, כי אם להפנות את הלבבות בכלל לשם ד' אל עולם קונה שמים וארץ. וסגנון זה אינו מניח הבדל בין עם לעם, וכל באי עולם יוכלו יחד להתקבץ לעבוד את ד'. וזאת היא הוראת המצבה: נקודה מקודשת מרכזית, שהכל מתקבצים לעבודה סביבה באין הבדלה.

אברהם חידש בעולם את הקריאה בשם ה', שהיא הקריאה להכיר בקב"ה כבורא העולם ומנהיגו. קריאה כזו מכוונת לצד השווה שבכל האנושות, כל אדם שנברא בצלם יכול להכיר בקיומו של "א-ל עליון קונה שמיים וארץ" ולהפנות אליו את ליבו. לכן האור שהאיר אברהם אבינו הוא אור אוניברסלי. ממילא גם צורת המפגש שלו עם מקום המקדש היא בבחינת הר, שסביבו יכולים כל באי עולם להתאסף בשווה.

מוסיף הרב, שמדרגת אברהם חסרה עדיין ללא חידושו של יעקב:

> אבל מעמד כזה הוא רק מעמד של הכשרה. מגמתה העליונה היא, שתבא לעולם אותה הסגולה של העבודה הרצויה, המסודרת ברוח ד' ומיוחדת לישראל עם סגולה, ולזאת המדרגה אין כל באי עולם ראויים להשתתף בשוה. ויעקב כאשר ראה את הסגולה המיוחדת, העתידה להופיע מזרע ברך ד' אשר יפרח ממנו, אמר אז: "והאבן הזאת אשר שמתי מצבה" לא תהיה עוד מצבה חפשית, שהעבודה תהיה מרוכזת סביבה בלא הבדלת מחיצות, כי אם "יהיה בית אלהים", בית מיוחד מוקף מחיצות, שרק הראויים לו יכולים לבא אליו. וכל העמים אין להם עדיין שום מושג איזו תועלת יש בכל אותה הפרטיות המסודרה, בכל אותם גופי הלכות של תורה ומצותיה, שישראל מצטיינים בהם בכל מעשיהם וביחוד בעבודת הקדש והמקדש.

קריאת האמונה של אברהם היא השלב הראשוני שמאפשר להוליד מתוכו "דרך עבודה מיוחד ומסודר להלכותיו". כל זמן שהיחס לקב"ה מסתכם בהפניית לב כללית הוא מופשט ואמורפי. כדי לתקן את העולם בפועל נדרשת קומת חיים חדשה המסוגלת

5 סוגיה זו מתבארת גם בעין איה ביכורים, כז. וכן בעין איה ברכות ח"ב ט, רסג, ושם שכט-של.

6 ע"פ רמב"ם הלכות ע"ז, ו, ו

להפוך את האמונה המופשטת לכזו שבכוחה להנחות את כל פרטי החיים. קומה זו התגלתה אצל יעקב. הרב מבאר שקומת החיים הזו היא בהגדרתה שייכת רק לחלק מסוים של האנושות[7] ובלשונו של הרב "סגולה", ולכן היא התגלתה דווקא אצל יעקב אבינו שמיטתו שלמה וממנו והלאה הסגולה מיוחדת לבניו ומבדילה אותם מהגויים. כאן אנו נפגשים עם הביטוי הראשון של ה"סגולה", שהוא היכולת המיוחדת של עם ישראל לבטא את האמונה באלוקים באמצעות סדר חיים מעשי.

אך כאן יש לשאול, הרי סגולת ישראל קיימת כבר מימיו של יעקב. מדוע הגויים מחכים עד אחרית הימים כדי לעלות לבית אלקי יעקב? ממשיך הרב להסביר:

> אבל, אע"פ שבזמן הזה עדיין לא זרח האור ולא הוכר הכח החי העליון מההופעה העליונה המבורכה אשר לחלק יעקב בגופי תורתו המיוחדת לו, העולה על הכלליות של הקריאה בשם ד' אל עולם בכלל מכמה מעלות, לעתיד לבא כשיראו כל באי-עולם מה פעלו אלה החוקים והמשפטים, הדקדוקים וגופי ההלכות, על אומה זו הנפלאה, שנתקיימה בניסי נסים וצצה ופרחה בקדושתה המיוחדה גם בימי עניה ומרודה וזכתה לאורה גדולה, בעת תבוא התגלות צדקתה וכבודה יאמרו כולם: מעתה נדע שלא די לנו באותה ההכללה של קריאה בשם ד' לבד במושג האמונה הערום, אשר חשבנו אותו למספיק לכל התפקידים הנשמתיים...

הרב מתאר לנו מתח שמתקיים לאורך כל ההיסטוריה. מצד אחד עם ישראל מכוח סגולתו מקיים סדר חיים מפורט של מצוות שניתנו לו על ידי משה רבינו בהר סיני והורחבו על ידי התורה שבעל פה. אבל מצד שני המצוות הללו הן כמו זרעים שעוד לא יצא לפועל הפוטנציאל הטמון בהם. לאורך ההיסטוריה אצל רוב עם ישראל קיום המצוות מתבצע בעיקר בגלל שהן כתובות בספר, ופחות מכוח הכרת האור שנמצא בהן ותיקון העולם שהן פועלות. מסיבה זו "לא הוכר הכח החי העליון מההופעה העליונה המבורכה אשר לחלק יעקב בגופי תורתו המיוחדת לו".

כאן אנו נפגשים עם רובד נוסף של המושג "סגולה". סגולה היא מסוגלות, כלומר, כוח פנימי פוטנציאלי שנמצא אצל עם ישראל וטרם נחשף במלואו. מכיוון שעם ישראל טרם חשף את סגולתו במלואה הוא לא מצליח להופיע את מלוא האור הטמון במצוות. למרות שהדבר לא ניכר כלפי חוץ, לאורך ההיסטוריה המצוות פועלות על עם ישראל. באחרית הימים, כאשר תתגלה צדקתה וכבודה של האומה, יבינו כל הגויים שגדולתה

7 הרב לא מבאר כאן מדוע, וננסה לעמוד על כך בהמשך הדברים. אך גם בלי להבין את טעם הקביעה ניתן לראות היסטורית את נכונותה. עמ"י הוא דוגמה יחידאית לעם שמקיים מערך מצוות המקיף את כל מרחבי חייו. הקבוצות שפרשו מעמ"י ונטמעו בגויים ויתרו במהירות על רובן של המצוות המעשיות. ניתן לראות אם כן שרק עמ"י מצליח לאורך זמן לקיים סדר חיים מעשי-אלוקי.

של האומה נוצרה מכוח זה שאלפי שנים חיה האומה את חיי המעשה לאור רצון ה'. ההבנה הזו היא שתוביל את הגויים לנהור לבית המקדש, מתוך בקשתם להשתייך דווקא ל"בית אלוקי יעקב".

דרך הביאור היסודי הזה מבאר הרב את מהלך הפסוקים. הגויים קוראים זה לזה ואומרים: "לְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל **הַר ה' אֶל בֵּית אֱלֹקֵי יַעֲקֹב**" הרב מדייק שהגויים קוראים לבית המקדש קודם כל "הר ה'" ככינויו של אברהם ורק אח"כ "בית אלקי יעקב". הסיבה לכך היא שהכוח שמוביל אותם הוא אותה קריאה בשם ה' שליוותה אותם במהלך כל ההיסטוריה. על אף זאת, עתה הגויים לא רוצים להיעצר בקריאה זו אלא להגיע דרכה ל"בית אלקי יעקב".[8] בכך אומרים הגויים:

> לא נסתפק עוד בהכרה כללית ובמושגים כלליים, שראינו כבר שאינם מספיקים להאיר את הסגולה העליונה בעולם ולבסס את האנושיות על בסיס יסודי, כי אם נשוב לאשר זנחנו ואבן מאסנו מוכרח להיות לראש פינה.

וממילא ברורה גם בקשת הגויים להדרכת חיי המעשה לאור ה': "וְיוֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו":

> הם הם הלמודים הפרטיים שהם נחלת יעקב המיוחדה לעד, כמה שנוכל עכ"פ[9] לחקות ולקחת מהם רטיה למחץ העולם והאדם הלקוי בכל ערכיו.

ומהלך זה כולו נובע מההכרה שלפיה:

> הלמוד הפרטי הזה המלא רוח מיוחד וסגולות מפורטות, אינו מצוי כלל בשוק הרוחני הכללי... אלא רק "מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה וּדְבַר-ה' מִירוּשָׁלָם".[10]

8 דרך הדיוק הזה מתרץ הרב קושיה על הגמרא, מדוע אומרת הגמרא "לא כאברהם שקראו הר" והרי הגויים רוצים לעלות גם אל "הר ה'" בדיוק כפי שאברהם קרא לו "בהר ה' יראה"? אלא מבאר הרב שהגמרא מדברת על היעד שאליו רוצים הגויים להגיע שהוא מדרגת "בית אלקי יעקב", שמדרגת אברהם "הר ה'" היא רק הדרך אליו.

9 הרב כותב שהגויים לא יוכלו ללכת בצורה שלמה לאור התורה, אלא ינסו לקחת ממנה כמה שיצליחו לקחת. נראה שהרב מדייק זאת מכך שנכתב "ויורנו מדרכיו", שהכוונה היא מקצת מדרכיו ולא כל דרכיו.

10 המהלך המתואר מקביל למהלך של ריה"ל בספר הכוזרי (א, א). מלך כוזר שומע בחלומו: "כוונתך רצויה אצל אלוקים, אבל המעשה שלך אינו רצוי". כלומר, מלך כוזר היה במדרגה האוניברסלית של "הר ה'" של אברהם, היתה לו ההתכוונות הנכונה. אך בחלומו הוא פגש קול פנימי שקרא לו שלא להיעצר בכוונה הרצויה אלא להוציא לפועל את מדרגת "בית אלקי יעקב" שבה הכוונות הרצויות הופכות לסדר מעשי לתיקון עולם. הדרך של החבר להפגיש את מלך כוזר עם המעשה

2. טבעיות אהבת היושר והצדק

הרב הניח בפנינו קביעה, לפיה סדר חיים מעשי המבוסס על רצון ה' הוא דבר שיכול להתקיים רק על ידי חלק מהאנושות ומצריך סגולה מיוחדת. את הסבר העומק לקביעה זו ניתן למצוא במקום נוסף בו הרב מזכיר את הפסוקים בהם אנו עסוקים - מאמר "עבודת אלוקים" (עקבי הצאן עמ' קמה-קנ). במאמר הרב מעמיק בבירור ההבחנה בין עבודה המכוונת אל העצם ובין עבודה העסוקה בבירור "האידאלים האלוקיים". זוהי סוגיה רחבה ועמוקה שלא כאן המקום לבררה, אך ננסה להדרש כאן למה שנצרך לענייננו.

בדומה לאגרת אותה ראינו, גם במאמר זה הרב מתייחס לפער שבין עם ישראל ובין הגויים ביחס לעבודת ה'.[11] הרב מבאר שהפער נובע מהיחס הפנימי אל עבודת ה'. אצל הגויים מופיע המובן הנמוך של עבודת אלוקים, והוא כעבודת עבד לאדונו. כאשר עבד ממלא את רצון אדונו הוא לא עושה זאת מתוך הזדהות ושייכות, אלא בגלל כוחו של האדון ושליטתו על העבד. כך גם הקב"ה יכול להיתפס כבעל כוח שיש להישמע לרצונו מאימת העונש ולא מתוך הזדהות עם ציוויו. לעומת זאת אצל עם ישראל עבודת ה' היא "עבודת בנים החשים בקרבם יחש פנימי אל אביהם מחוללם, מקור הטוב החיים והאורה". כשם שבן עושה את רצון אביו מתוך הזדהות ושייכות, כך עם ישראל מזהה את ה' עם הטוב המוחלט וממילא עסוק בהוצאת הטוב הזה לפועל.[12] מובן אם כן מדוע רק עם ישראל מסוגל לחיות חיים שבהם כל המעשים הפרטיים מכוונים לעשיית רצון ה'. כשרצון ה' נתפס כזר וחיצוני לחיים, ניתן להקדיש לו חלק מסוים מהחיים, אך האדם לא יכול למסור עבורו את כל חייו. רק מי שמזדהה עם רצון ה' יכול לנתב את כל חייו לעשיית רצון ה'.

אולם, גם אחרי שהוסבר מקור הפער, עדיין נשאלת השאלה, מהיכן נובע ההבדל? מדוע עם ישראל מזדהה עם האידאלים האלוקיים ואילו הגויים תופסים אותם כזרים להם? על כך עונה הרב:

הרצוי היא דרך המפגש עם סגולת ישראל, הנבדלים מכל העולם בהיותם מין חמישי ולב באברים. כדי ללמד אותנו מי אנחנו מפגיש אותנו ריה"ל עם מלך פלאי שמקדים את זמנו ובמקום להגיע אל ישראל באחרית הימים, הוא מגיע אל עמ"י בלב הגלות.

11 הרב מביא את הפסוקים מספר תהילים (קמז, יט-כ): "מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל, לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל-גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל-יְדָעוּם הַלְלוּ-יָהּ". כלומר, היכולת לשמוע אל דברי ה', ולקיים את חוקיו ומשפטיו היא יכולת ייחודית לעם ישראל.

12 זהו ההבדל שבין עבודה **לעצם**, שהוא דבר שנמצא מחוץ לעובד ואין לעובד הזדהות עימו, ובין עבודה במובן של "העיבוד של **האידיאלים האלהיים**, לעבדם, לשכללם, להשתדל לשגבם, להאדירם בעם, באדם, ובעולם".

> ההבדל נובע לא מצד עצם אמירת הענין של האמת המטפיסית הנשואה בדבר האחדות האלהית, שזה דבר שיוכל להאמר גם מכל עם ולשון, כי אם מצד התכונה האלהית הפנימית של אהבת היושר והצדק והשאיפה האמיצה להאידיאלים האלהיים הללו ברום עזם, המלאה אהבת האמת השלם והמאיר המתיחד עם אור השלום וחפץ התעלותו לעד, בחיי האומה כלה, וביחוד בחייה הלאומיים שלזה צריך **סגולה** נטועה וקבועה בנפש הלאומית בעצם טבעה.

ההזדהות עם רצון ה' מתאפשרת רק כשבקשת החיים הטבעית תואמת לרצון זה. רק עם שמרגיש בקרבו פנימה את אהבת הצדק והיושר, האמת והשלום, הוא שיוכל להזדהות עם הערכים הללו ולכוון לאורם את כל חייו. להרגשה זו נדרשת "סגולה נטועה וקבועה בנפש הלאומית בעצם טבעה". אם כן, הסגולה היא הטבעיות הטהורה שנמצאת בעומק חיי האומה, מכוח הסגולה הזו נובעות שאיפות הצדק והיושר. בגלל שאנו חשים כעם את השאיפות הללו, יש בעם ישראל בקשה פנימית טבעית לסדר חיים שדרכו יוכל להוציא אותן אל הפועל.

לאור זאת מבאר הרב רובד נוסף של ההתרחשות באחרית הימים. באגרת תשמ"ו ראינו את ביאורו של הרב לשינוי שיקרה בעם ישראל באחרית הימים, עת יתברר לעולם הגודל הטמון במצוות. אך התרחשות זו כוללת גם מימד נוסף - השינוי שיחול בעמי העולם באותה תקופה. מבאר הרב שאחרית הימים תהיה זמן כזה שגם אצל הגויים "התרבות הטבעי הולך ומשתבח". כלומר, האנושות כולה הולכת ומגלה בתוכה יותר רצון לעשיית טוב ולמוסר. על אף זאת, כיוון שעבודת ה' נתפסת בעיני האנושות כעבודת עבד, כהשתעבדות לכוח חיצוני שמקטין ומשעבד את החיים, היא לא יכולה למצוא מענה לרצונותיה הטובים בעולם האמוני. מסיבה זו דווקא התפתחות הרצון לטוב ולמוסר מביאה לכפירה ועזיבת האמונה, מתוך יומרה אנושית לתקן את העולם לאור שאיפות הטוב. יומרה זו סופה שתכשל, שכן כאשר המוסר הטבעי מתנתק מהאלוקות הוא הופך להיות תלוי בקוצר דעתו של האדם. ככל שיעבור יותר זמן כך יתגלו הבעיות והסדקים שביומרה זו.[13] 'התייבשות' המוסר היא זאת שתביא את הגויים באחרית הימים לחפש את המקום שבו יכול המוסר לינוק מהאינסוף ודווקא כך להתעצם ולהתחזק. וכך מבאר הרב:

> ואז [אחרי התייבשות המוסר - י.ב.נ] מוכרח יהיה הדבר שישעה האדם אל עושהו. ודרך עבודת אלהים הבנויה על היסוד של פתוח האידיאלים האלהיים הנצחיים...

13 כפי שמתבאר באוה"ק (ג, עמ' טו): "המוסר לא יעמוד בלא מקורו, והמקור מוכרח הוא להיות אור אין סוף, אחרי תיקוניו בהופעות העולמות. וכשיהיה נשגר בלב בני אדם מוסר בלא מקורו האלהי יפחת ויבול..."

> רק הוא יהיה מרכז החפץ, מכל אשר נשמה באפו. ובאשר דברים כאלה הלא רק בישראל אפשריים המה להמצא, בבסיס לאומי מקורי והסתורי, על כן ילכו עמים רבים ואמרו "לכו ונעלה אל הר ד' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלם".

3. סיכום ביניים

מצירוף הדברים עולה כי "בית יעקב" זוהי סגולת ישראל שהתגלתה אצל יעקב אבינו שמיטתו שלמה. סגולה זו היא הטבעיות הטהורה שמתגלה בשאיפת הצדק והיושר הלאומית של עם ישראל. שאיפה זו היא הבסיס של ההזדהות של עם ישראל עם רצון ה', כבנים לאב. הזדהות זו היא התשתית שמכוחה ניתן לקיים סדר חיים מעשי שנועד להכשיר את העולם כדי לגלות יותר ויותר את הטוב האלוקי. באחרית הימים קורה תהליך דו צדדי. מצד אחד, האנושות עומדת בפני שוקת שבורה, במצב בו המוסר האנושי כבר לא יכול לתת מענה לבקשת הטוב הפנימית ונוצר צימאון למי שייתן מענה מוסרי לבקשת הטוב שלה.[14] מצד שני, הולך ומתגלה שעשיית רצון ה' באמצעות המצוות בנתה בעם ישראל קומת חיים נשגבת שמאפשרת לו לחיות חיים עוצמתיים לאור רצון ה'. בכך יהיה עם ישראל המענה לאותו צימאון שנובע מהתייבשות המוסר אצל הגויים. לכן באחרית הימים יעלו הגויים דווקא לבית יעקב כדי ש"יֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו".

4. ציון וירושלים - הסגולה והבחירה

לאחר שמתוארת נהירת הגויים אל הר ה' ובקשתם ללכת בדרכיו, מסביר הנביא את הסיבה לכל זה: "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר ה' מִירוּשָׁלָם". נראה שרק באחרית הימים מתחדשת המדרגה שבה התורה יוצאת מציון ודבר ה' יוצא מירושלים. אם כן יש לברר, מה כלול במדרגה זו ומדוע היא הסיבה לחזון אחרית הימים שבו הגויים מבקשים ללמוד מעם ישראל? הרב ממשיך לבאר זאת דרך עניין הסגולה והבחירה.

במאמרי הראיה (מאמר סגולת ציון וירושלים, עמ' 82) הרב מבאר את הפסוק "וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת" (ויקרא כו, יג) שדרשו חז"ל (ב"ב עה, א): "שתי קומות כקומת אדם הראשון". ומבאר הרב:

> י"ל על פי מה שכתבתי במקום אחר עניין הנפש הקדושה, שנתן הקב"ה לישראל גמורה בכל פרטי פתוחיה ועוד מוסיף אומץ בבחירתו בקומה שלמה, כי זה

14 הרב מבאר שהאנושות מבקשת מענה לבקשת הטוב הטבעית שהיא מוצאת כבר בעצמה. ייתכן שניתן לדייק זאת מבקשת הגויים. למרות שהגויים אומרים "ויורנו מדרכיו" הם לא ממשיכים "ויוליך אותנו באורחותיו" אלא "ונלכה באורחותיו" מכאן שהגויים מבקשים הוראה שתאפשר להם ללכת באורחות ה' מרצונם ומכוחם, כלומר, מכוח הרצון להיטיב שהם מגלים בעצמם.

> השלמות נעלם ממנו, וכשיתגלה לגמרי כח הנפש הפנימית ככח הגלוי בטל היצה"ר. וזהו שתי קומות, כי ענין הקומה הוא גמר שלם בכל דרכי השכליות והמדות הנאותות לאדם מצד שהוא אדם, נברא בצלם ובדמות לעבוד לקונו.

הרב מבאר שקומה היא מדרגת חיים, ובאדם יש שתי קומות כאלו. הקומה הראשונה היא הסגולה שהיא הפנימיות הטהורה שהקב"ה כבר נטע בעם ישראל. הקומה השנייה היא הבחירה שעניינה הוצאה מהכוח לפועל של הפנימיות הטהורה. הרב לומד מהפסוק "ואולך אתכם קוממיות" שחשיפת קומת הסגולה באמצעות קומת הבחירה נקראת הליכה, וההליכה הזו מתבצעת ע"י הליכות עולם שהן ההלכות:

> וזהו ענין הלכה כי הליכה הוא ענין יציאה מהכח אל הפועל והנהגה מפורטת, ע"כ נקראו פרטי הנהגות התורה בשם הלכות והמה באמת הליכות עולם.

אם כן המעשים האלוקיים שעם ישראל מקיים לאורך ההיסטוריה הם שמוציאים את קומת הסגולה לפועל ובכך בונים את קומת הבחירה. מכאן ממשיך הרב בעין איה (ברכות ח"ב ט, של) וקושר את מושג הסגולה והבחירה בציון וירושלים:

> ציון וירושלים הם שמות מכוונים, לעומת הסגולה הפנימית המציינת את ישראל בתור עם לבדד מתיחד **בסגולותיו**, ציון. עולה למעלה לשם ולתפארת, ירושלים עיר הקודש, אליה **ינהרו עמים רבים**, על ידה יובא רוח ד' אשר על ישראל אל תוך עולמם הפנימי של איים רחוקים.

ציון קשורה למילה ציון, כשאנו מציינים משהו אנו מצביעים על נקודה ממוקדת ומצומצמת, כמו הביטוי "נקודת ציון". הנקודה היא ממוקדת ולא מתגלה בתור דבר שיש לו השפעה והתפשטות במציאות. כך גם הסגולה, אמנם כל הגודל כנוס בה אך היא לא מתגלה בחיים ובמציאות. ירושלים היא מדרגת הבחירה בשלמותה, שהיא כבר ההוצאה לפועל של מדרגת ציון. דרך ההגדרות הללו מבאר הרב (במאמרי הראיה) שהפסוק שלנו מדבר על החיבור שבין הסגולה לבחירה, כאשר נקודת הסגולה - 'ציון', מתגלה באמצעות הבחירה - ירושלים.[15] כל זמן שציון היתה נקודה פוטנציאלית

15 במבט ראשון נדמה כי פירושו של הרב למושגים ציון וירושלים אינו פשט הדברים. אך באמת נראה שפירושו של הרב מכוון לפשט, שהרי מצינו שהנביאים מתייחסים לירושלים כמדרגת חיים. למשל בירמיה פרק ב' אומר ה' לנביא "הָלוֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמר כֹּה אָמַר ה' זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה". הנביא מתאר שירושלים היא זו שהלכה אחרי הקב"ה במדבר, מאות שנים לפני שהפכה ירושלים לעיר הבירה. מכאן שירושלים היא מדרגת חיים, עוד לפני שהיא מקום ממשי. כדי להבין את הנבואה שלנו נדרש להסביר מהו אותו שינוי שיגרום לגויים לעלות לירושלים אחרי שבכל מהלך ההיסטוריה הם

ונסתרת, הגויים לא יכלו לגלות את כל הטוב שבה. רק כאשר נקודת ציון יוצאת לפועל ומתגלה דרך מדרגת ירושלים, מבינים הגויים ששם נמצאת ברכת העולם ותיקונו, ונוהרים אל הר הבית.[16]

5. השלום המהותי

לאחר שהתברר תהליך העומק אותו יעברו הגויים באחרית הימים, ניתן גם להבין את חזון השלום העולמי אותו מתאר ישעיהו. החזון הכלל אנושי המתואר כאן הוא מרחיק לכת. האנושות תגיע למצב שבו כלי המלחמה - החרבות והחניתות, יהפכו להיות כלי חקלאות - אתים ומזמרות. אם נתרגם זאת למציאות שלנו נאמר שכל תקציב הביטחון העולמי יופנה לטובת חקלאות, בריאות ורווחה. יש לשים לב, שישעיהו לא מתאר מצב שבו רק אין מלחמות, אלא מתאר מצב שבו מכתתים את כלי הנשק והאקדמיות הצבאיות נסגרות. יש מצבי שלום שנוצרים על בסיס מאזן אימה. אלו מצבים שבהם דווקא בגלל שכל צד מחזיק כלי נשק יש הבנה הדדית שמחיר המלחמה יהיה כבד מידי לשני הצדדים ולכן יש שלום זמני. אך כאן מדובר על מצב שבו כל עם בטוח כל כך בטהרת הכוונות של העם שכנגדו עד שהוא מרגיש בנוח לכתת את כלי מלחמתו. לכן ברור שההתרחשות המהותית היא "הטבת המוסר האנושי"[17] והיא תתגלה במציאות של שלום אמיתי.

מהי מדרגת החיים הנדרשת מהעולם כדי להגיע לשלום המהותי הזה? העולם מורכב מריבוי פרטים, ובהקשר שלנו מריבוי אומות. לכל אומה יש את הייחודיות שלה שהיא הנקודה שבה היא נבדלת משאר האומות. ההבדלים הללו הם גורמי העומק למלחמות. אם נשכנע את האומות שלא משתלם להן להילחם נוכל לייצר שלום טכני, אך כאמור, בשלום כזה מחסני הנשק יישארו זמינים ומוכנים לעת פקודה. כדי להגיע לשלום במובנו האמיתי, נדרש שהעולם יבין ויפנים שהפרטים הרבים שבעולם לא סותרים זה את זה, אלא כולם מהווים מעין איברים של גוף אחד גדול. כשם שבגוף האדם יש איברים שונים זה מזה אך כולם מהווים חלק מאורגניות אחת של חיים, כך גם בעולם.

נמנעו מזה, ולכן מתבקש להסביר בתוך מילותיו של הנביא את מדרגת החיים שהביאה לכך, דרך הכינויים ציון וירושלים.

16 כך גם לגבי ההבדל בין "תורה" ובין "דבר ה'". התורה היא "פרטי דת ודין השייכים לישראל" ודבר ה' זהו הצד הגלוי לכל העולם "כי דיבור בא מהעלם אל הגילוי" וזהו "רוח התורה" שלאורו ינחה עמ"י את העולם באחרית הימים.

17 כך מגדיר הרב במאמרי הראיה (עמ' 527) את המסר המרכזי של הנבואה שלנו - "הרי הקריאה הנבואית לשיבת האומה לארצה, כדי להוציא ע"י זה את האידיאל הנבואי של **הטבת המוסר האנושי** והופעת שלום לעמים כולם, אשר יצא על ידי בית יעקב השבים לציון וירושלים".

ככל שהבנה זו תהפוך לוודאית כך יגדל הביטחון המאפשר לכתת את כלי הנשק. זוהי מדרגה גבוהה, שאין להשיגה בנקל, ולא לחינם היא תתגלה בעולם רק באחרית הימים. שליחותו של עם ישראל היא להביא את העולם למדרגה זו, והדרך לכך מתבררת דרך הנבואה שלנו.

כפי שראינו, בעליית הגויים להר הבית הם אומרים: "לְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה' אֶל-בֵּית אֱלֹקֵי יַעֲקֹב וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו" הרב מדייק[18] שלגויים יש שתי בקשות, הם רוצים לעלות אל:

> המקום המרכז את רעיון הקדושה האלוהית [= בית אלקי יעקב] ואת הריכוז המשפטי [= ויורנו מדרכיו] גם יחד.

באמת, בהר הבית התגלו שני היסודות הללו. רעיון הקדושה האלוקית מתגלה דרך בית המקדש, והריכוז המשפטי מתגלה דרך הסנהדרין שישבה בלשכת הגזית. ממשיך הרב לבאר שהסמיכות הפיזית בין המזבח ובין הסנהדרין מלמדת על קשר מהותי בין התפקידים שלהם. תפקידו של המזבח הוא הבאת שלום. התורה מצווה: "וְאִם-מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה-לִּי לֹא-תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְלֶהָ" (שמות כ, כב). מכאן לומדת המכילתא (יתרו יא) שהמזבח במהותו מנוגד להנפת החרב, ועניינו הוא הבאת השלום לעולם - "אבנים שמטילות שלום". המכילתא ממשיכה ודורשת את הסמיכות שפרשת משפטים נסמכה לציווי על המזבח כדי ללמד "שסנהדרין באים בצד מזבח". ומבאר הרב:

> נעץ המנהיג הגדול הזה, את הרעיון של השלום המקושר ליסוד המשפט בישראל, באותו הבנין הגדול של השלום המתחיל בחיי היחיד, ומסתיים בחיי האנושות הכללית... ועל הכל עובר הוא חוט השני של רוח המשפט של הסנהדרין, שהיא צריכה לישב בצד המזבח בתור היסוד המרוכז של המשפט הלאומי בישראל.

כלומר, מטרתם של המקדש והמזבח היא הבאת השלום לעולם, והדרך לכך עוברת דרך פרטי הדינים המתבררים בסנהדרין שרוח השלום נסוכה בהם. מהו עומק הדברים? מדוע קשור בית המקדש אל השלום? וכיצד פרטי הדינים בעם ישראל מבטאים את מגמת השלום הזו?

הקשר בין בית המקדש ובין השלום מפתיע. במבט הפשוט נראה שהשלום קשור לתחום שבין אדם לחברו, ואילו המקדש הוא שיאו של היחס בין אדם למקום. אך זה בדיוק החידוש - רק כאשר העולם קשור לבוראו יש יכולת לכונן שלום אמיתי ומהותי

18 פנקסי הראיה ב, פנקס מא, קי, בנאום לרגל ייסוד בית הדין הגדול של הרבנות הראשית.

בעולם.[19] כאמור, השלום המהותי נובע מהכרת העולם כאחדות הרמונית בעלת כוח חיים אחד. מקורו של כוח החיים הזה הוא בחיבור של העולם אל מקורו האחדותי שקדם לכל הריבוי - ה' אחד. אמונת אחדותו של ה' היא תפיסת עולם חיה לפיה מקורם של כל הכוחות הנראים כמנוגדים הוא באחדות אחת. עם ישראל הוא העם שהוטלה עליו השליחות להיות ממלכת כהנים הפועלת על מנת לחשוף ולגלות את שייכותו של העולם לה' אחד. לב השליחות הוא בבית המקדש שבו נוצר קשר קבוע ומתמיד בין העולם ובוראו. הקשר הזה הולך ומוודא לעולם את האחדות הפנימית שלו, ובכך הוא הולך ומבסס את התשתית היציבה לשלום מהותי.

אם בית המקדש הוא הלב הפועם של העולם שמזרים כוח חיים אחדותי, אז התורה היא העורקים, הווֹרידים והנימים שדרכם מגיע האור לכל קצוות החיים. הצורך במערכת משפט יכול להיתפס כהכרח חברתי, שהרי ללא מערכת משפט "איש את רעהו חיים בלעו". אבל סמיכות הסנהדרין שהיא "היסוד המרוכז של המשפט הלאומי בישראל" לבית המקדש מלמדת שלא כך הוא משפט התורה. המשפט הוא דרישת אלוקים[20] ומטרתו היא ללמד את החברה מהו רצון ה' בכל מצב ובכל וויכוח. באמצעות התורה היוצאת מציון על ידי הסנהדרין הולך כוח החיים האחדותיים של המקדש ומתפשט בכל מרחבי החברה. ובכך מגלה התורה את תפקידה בתור תורת חיים, כלומר תורה המזרימה את זרם החיים האחדותי בכל פרטי החיים.[21] פעולת המקדש והתורה הולכת ומגלה את אור האחדות של העולם, ולכן מובן מדוע כאשר העולם יבקש את האחדות והשלום, הוא ינהר אל מקורם בהר הבית.

19 היסוד לפיו ניתן לבסס יחסים בין אדם לחברו רק מכוח הקישור לקב"ה עולה גם מהפסוק (ויקרא, יט, יח) "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה'" וכן מתבררת סוגיה זו דרך סוגיית דור הפלגה. מרידתם של דור הפלגה בה' וניסיונם לכונן חברה על בסיס אנושי בלבד נידון לפיזור. אין יכולת לכונן שלום אמיתי בלי קשר עם מקורו של עולם. ולכן דווקא אברהם אבינו המאמין הגדול הקורא בשם ה' הוא שאומר עליו המדרש (ב"ר לט) "אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה, זֶה אַבְרָהָם שֶׁאֵיחָה אֶת כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם".

20 כפי שעולה מפרשת יתרו (שמות יח, טז-טז): "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ: **כִּי-יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹקִים:** כִּי-יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת-חֻקֵּי הָאֱלֹקִים וְאֶת-תּוֹרֹתָיו".

21 ראה גם עולת ראיה א, עמ' רצ - "ומפני כח הקישור הזה שע"י התורה, לתכלית הנשגב היוצא אחד מכללות המעשים והעולמות, לכן נקראת תוה"ק תורת חיים, **שמחיה כל העולמות בשלמותם ע"י הקירוב עצם אל עצמו, ובזה היא כוללת כל המציאות וקושרתה יחד**, כמו שכל גדר החיים לא ייוחס כ"א לשלמות עליונה של סגולת הרכבת החלקים וקשורם, ומה שהוא שלם לעצמו מבלעדה לא יחול עליו שם מות ולא שם חיים".

6. קריאת הגויים אל עם ישראל

מתוך התיאור של חזון אחרית הימים ותפקידו של ישראל בהבאת העולם אל ייעוד עליון זה, עולה הקריאה לעם ישראל להשתייך לייעוד זה:

ה. בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר ה'!

אתם תקוות העולם! תיקונו של העולם כולו תלוי בכם! אם תלכו באור ה' תובילו את העולם כולו בדרך זו אל תיקונו. בכמה מקומות בכתביו עומד הרב קוק על עומקה של קריאה זו.[22] כותב הרב:

> יש אופי מחשבה כזה, שמפני שהוא כבר עומד במעמקי הנשמה ושרשה, בכל צביונו ועושר תכניתו, הוא שולח את קויו על ההופעות השכליות הגלויות שבדרך עבודת העיון. וחושב האדם שהוא בא לדברים חדשים מלמטה למעלה, בעת שהכח הגמור עושה הוא את פעולתו עליו ממרומיו, מושכו ומקרבו אל הצפיה הגמורה, בכל קויה... והחלק השכלי, ועוצם החיים שבלשדו, כל אלה באים הם, ע"פ רוב, מהתוכן הנגמר הכמוס, האצור במרומיה של הנשמה השכלית. נר ד' נשמת אדם.

בחוויית החיים הרגילה שלנו אנו מרגישים שהשכל שלנו פועל מלמטה למעלה, מהפרטים אל הכללים. כלומר, אנו נפגשים עם הרבה תופעות, ומתוכן הולכים ומגלים את הכללים והחוקים שמסבירים את ההיגיון שחורז את כל התופעות האלו. אך הרב מחדש שעל פי רוב, התובנות העליונות שאליהן נגיע בסוף עבודת העיון כבר טמונות בקרבנו. השכל לא יוצר תובנות חדשות אלא רק חושף את מה שכבר טמון בנו מעיקרא. מוסיף הרב שזה לא דבר שקורה רק בעבודת השכל הפרטית, אלא זהו גם תהליך שנוגע לכלל האנושות:

> וכשם שהדבר נוהג ביחידים אישיים, כן הוא נוהג באומה שלמה ובמהלכי חייה, בנשמה ההיסתורית ובכל מעבדיה. וכן נוהג הדבר בכללות האדם וארחות חייו הרוחניים, על פי המסבות הרבות הרוחניות והחמריות, לשכלול העולם ובנינו, ביחש החבורה האנושית הכללית. ירידותיה ועליותיה. ומובן הדבר, שחזיון כזה, מתגלה בכל הוד יפיו, וחוטב תכסיסו, בכללות היש ואור ההויה, עד הגיענו להצפיה העליונה. **בית יעקב לכו ונלכה באור ד'.**

האידאל העליון של העולם כבר נמצא בקרבו. העולם הולך ומגשש את דרכו בחושך, אך בעצם הוא חותר לגילוי הייעוד העליון שהוא כבר שייך אליו. דברים אלו קשורים

22 הביאור כאן מבוסס על חידושו של הרב באוה"ק א, עמ' לג. חידוש זה מתבאר גם בעין איה שבת ח"ב יב, כט. לאור חידוש זה ניתן גם להבין ביתר עומק את חידושו של הרב בפנקס יג, קלה.

בקשר הדוק עם המתבאר עד כה בעניין הסגולה והבחירה.[23] הסגולה היא השלמות הגנוזה בעם ישראל, והבחירה הולכת וחושפת אותה. התהליך ההיסטורי הוא לא תהליך של יצירת קומה חדשה, אלא של חשיפת הגודל הגנוז בעם. האנושות כולה יכולה לשכוח את ייעודו של העולם ולתעות בדרך, אך עם ישראל לעולם לא יישכח את השלמות הזו, הוא תמיד יתגעגע אליה וירגיש חסר כל זמן שהיא לא מתגלה. זאת המשמעות שהעם הוא "עם סגולה". מכוח הגעגוע הזה נולדת תביעת ההתקדמות התמידית - ההליכה. ההליכה הזו מתרחשת באמצעות הלכות, שעל ידיהן הולך עם ישראל וחושף את הסגולה הגנוזה בו. תהליך יצירת ההלכות על ידי התורה שבעל פה הוא תהליך שקורה מלמטה למעלה - חכמי הדורות מבררים את הסוגיות באמצעות שכלם, "לא בשמיים היא". אך למרות ש"חושב האדם שהוא בא לדברים חדשים מלמטה למעלה", למעשה, "הכח הגמור עושה הוא את פעולתו עליו ממרומיו".

בכך מתבאר הפסוק שלנו שבו חותם הרב את הפסקה. אומות העולם[24] קוראות לעם ישראל: "בית יעקב! לכו ונלכה באור ה'". כאמור, בית יעקב היא סגולתם של ישראל המבדילה אותם בבית משלהם. ומכוח סגולה זו נובעת יכולת ההליכה של עם ישראל - ההוצאה מהכוח אל הפועל של ייעודו האמיתי של העולם. אומרות האומות לישראל "לכו ונלכה" - לכו אתם ומכוחכם נוכל ללכת גם אנו. רק עם ישראל הוא שיכול לחולל בעולם תנועה אמיתית לכיוון מימוש ייעודו של העולם. כתוצאה מכך שעם ישראל מחולל בעולם הליכה כזו, הולך כל העולם ביחד עימו. אולם, הצלחת המהלך הזה תלויה בכך שהתורה שאותה יוציא עם ישראל מציון תהיה "אור ה'", שהרי במהות "אורה זו תורה" (מגילה טז, ב). כשתורתו של עם ישראל תהיה תורה המאירה את כל קצוות החיים ומגלה את כוח החיים האחדותי הפועם בהם אז ינהר כל העולם אל "אורו של עולם"[25] והעולם יגיע אל החזון המיועד לו באחרית הימים.

7. סיכום ביניים

ראינו ש"בית יעקב" מבטא את סגולת ישראל שבה נבדלים ישראל מהגויים. יסוד הנבדלות הוא שאיפת הצדק והיושר הטבעית הנמצאת בפנימיותם של ישראל, ורק מכוח בסיס איתן זה יכולים ישראל לכונן סדר חיים מעשי של מצוות וכן מערכת משפטית של

23 ובייחוד מה שהתבאר על הפסוק "כי מציון תצא תורה" ע"פ מאמרי הראי"ה, שעליו מבוסס גם הביאור כאן, בייחוד בעניין ההליכה.

24 כך מסבירים את הפסוק רש"י והגר"א, שאר המפרשים מסבירים שאלו דברי הנביא לעמ"י.

25 חז"ל למדו מהפסוקים שלנו שבית המקדש נקרא אורו של עולם: "הוא כבה אורו של עולם דכתיב כי נר מצוה ותורה אור **ילך ויעסוק באורו של עולם דכתיב ונהרו אליו כל הגוים**" (ב"ב ד, א) הגמ' לומדת את "ונהרו" מלשון נהרת אור, כמאמר הפסוק "הביטו אליו ונהרו".

דינים, שמטרת כולם היא להאיר את אור הצדק והיושר האלוקיים בעולם. כאן נוספה קומה חדשה שבה התבאר כי חיבור העולם לקב"ה דרך בית המקדש הוא היסוד לכינון השלום המהותי, והחיבור הזה הולך ומתפשט בעולם דרך הסנהדרין שמוציאים מציון תורת חיים. עתה מובן מדוע עליית הגויים אל הר בית ה', ובקשתם לקבל ממנו הוראה מעשית "וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו" היא שתוביל את העולם אל המצב של "לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חֶרֶב".[26] לאחר שהובן מה חסר לגויים וכיצד הם מוצאים את חסרונם ב"בית אלוקי יעקב" מובנת קריאתם לעם ישראל: הוציאו אתם את סגולתכם מהכוח לפועל וגלו כיצד היא מאירה את העולם באור חדש ומכוחכם נוכל גם אנחנו ללכת בדרך זו.

ג. נטישת הייעוד, ירידת העולם והדרך לתיקון

1. כי נטשת עמך - נטישת הייעוד הלאומי

הקריאה העוצמתית לעם ישראל ללכת באור ה', מעמידה את הנביא מול התהום הפעורה בין ייעודו של עם ישראל ובין המצב בפועל. מכאן מתחיל חלקו השני של הפרק, שמתאר בצורה כואבת את המקום אליו הגיע עם ישראל:

כִּי נָטַשְׁתָּה עַמְּךָ בֵּית יַעֲקֹב כִּי מָלְאוּ מִקֶּדֶם וְעֹנְנִים כַּפְּלִשְׁתִּים וּבְיַלְדֵי נָכְרִים יַשְׂפִּיקוּ׃

הפסוק מתאר כיצד עם ישראל נמשך אחרי התרבויות של הגויים שסביבו, הוא מתמלא בכישופים המגיעים אליו מעמי המזרח, ומהפלשתים הנמצאים במערב.[27] לא רק שהוא

26 חזון השלום של ישעיהו השפיע רבות על העולם. ארגון האו"ם שהוקם בעקבות מלחמות העולם בחר לחקוק על הקיר שמול בניין האו"ם בניו יורק את הפסוקים הללו. אך מהמתבאר כאן מובן העיוות שבתפיסה זו. השלום העולמי מגיע באחרית הימים לאחר שעם ישראל מוליך את העולם לעבר גילוי האחדות. אין תקווה לייסוד שלום אמיתי ללא חיבור העולם למקורו האלוקי באמצעות עמ"י. האו"ם כארגון שמתנכל תכופות לתקומת ישראל בארצו ודאי לא יהיה זה שיביא את העולם לאחרית הימים. הדברים כתובים כבר בתחילת הנבואה שלנו, שהרי בפסוק הראשון של הנבואה נאמר: "חַזְוֹן אֲשֶׁר חָזָה יְשַׁעְיָהוּ בֶּן-אָמוֹץ **עַל-יְהוּדָה וִירוּשָׁלָ͏ִם**" ולכאורה קשה, שהרי זה חזון כלל עולמי ומדוע אומר הנביא שהוא מיועד דווקא ליהודה וירושלים? מבאר המלבי"ם "ויען שהרואה תחלת הנבואה יטעה כי החזון הזה עקרו על העמים לעתיד, הודיע בנושא הנבואה שחזה זאת על יהודה וירושלים. כי ראשית הנבואה היא רק הוצעה אל מה שיוכיח מפסוק ה' והלאה". כלומר, עניין החזון הזה הוא להראות לעמ"י את החזון העליון הזה ולמולו להוכיח אותם על כך שהם פועלים בצורה הפוכה. אין זה חזון המיועד לעולם, ויותר מכך, יש סכנה בהפצת החזון הזה לעולם, כיוון שהם עלולים לתפוס אותו כחזון שניתן למשל ללא אורם של ישראל, כפי שאכן קרה.

27 עם ישראל נמשך אחרי התרבות של העמים הללו למרות שהם היו אויבי ישראל בתקופת ישעיהו, כפי שעולה בדברי הימים ב (כו, ו-ח; כח; יז-יח).

נחשף גם לתרבותם, אלא שהעולמות הרוחניים הללו מספיקים להם ואין הם צריכים יותר את תורת ישראל.[28] הנקודה שעם ישראל הגיעה אליה היא האנטיתזה לשליחותו שהתבארה בתחילת הפרק. וכך מבאר זאת הרב (עין איה ביכורים כז):

> כי לגבי ישראל צריך להיות ציון **בית ד'**, כלומר מוגדרת במחיצות ומשומרת בגבולים, עד שאין צורך לרוח זר לשלוט בנו בפנימיות תרבותינו, כי כל טוב לא יחסר בתורת ד' תמימה להכשירנו לעם רם ונשא, ועם זה לרומם נפשנו ג"כ בתכונות יקרות המפתחות כשרונות הנפש לכל מדע והשכל, ושליטת רוחות של אומות אחרות בקרב בית יעקב היא כרקב לבית ישראל, **וכבר ידענו מה שנמשך מהרעה מאת שפנו אל ילדי נכרים להשפיק בהם.**

בחלקו הראשון של הפרק תאר הנביא איך דווקא "בית יעקב" הוא שיביא את העולם לגאולתו. כדי שעם ישראל יוציא לפועל את סגולתו הייחודית ויגאל בכך את כל העולם נדרשת שמירת ההבדלה שבין ישראל לעמים. התייחדותו של עם ישראל כעם העומד בארצו ונבדל מהגויים, גיאוגרפית ורוחנית כאחד, היא שתעמיד את עם ישראל על עומק חידושו, ותגאל את כל העולם. אך במקום זאת הולך עם ישראל ונמשך אחרי תרבויות הגויים ובכך מאבד את יכולתו להוציא לפועל את אמיתת חייו. בכך פוגע עם ישראל לא רק בעצמו, אלא בגויים כולם שבפנימיותם זועקים לעם ישראל "לכו ונלכה באור ה'".

בכמה מקומות בהם משתמש הרב בביטוי "ישפיקו בילדי נכרים" הוא עושה זאת בהקשר של קבלת תפיסות שגויות מהגויים ביחס למהות הלאומיות.[29] הסבר זה מדויק מראשיתו של הפסוק שבו נאמר "כִּי נָטַשְׁתָּה עַמְּךָ בֵּית יַעֲקֹב" שעל פי הפירוש השני ברש"י משמעו: "עזבת את מעשה הטוב אשר על ידו נהיית לעם אתם בית יעקב".[30] את נטישת התודעה הלאומית בוחר הנביא לתאר דווקא על ידי הכישוף והניחוש (ולא על ידי עבודה זרה למשל). מדוע דווקא הכישוף והניחוש הם המתארים את נטישת התודעה הלאומית? נראה שניתן ללמוד על כך מהפסוקים שבהם נלמד איסור זה (דברים יח, יג-טו):

> תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹקֶיךָ: כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל-מְעֹנְנִים וְאֶל-קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לְךָ ה' אֱלֹקֶיךָ: נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמנִי יָקִים לְךָ ה' אֱלֹקֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן:

28 כך פירש הרד"ק במקום: "ובילדי נכרים ישפיקו: עוזבים תורת ה' ומתעסקים בספרי הכישופים והניחושים ומספיקים בהם, והם אומרים דיינו באלו הספרים...".

29 כך עולה מפנקסי הראי"ה ח"ב, בויסק, לה; עין איה ברכות ח"ב ט, ער; עין איה, ביכורים כז.

30 כעין פירוש זה מסבירים גם תרגום יונתן וראב"ע בפירושו השני. שאר המפרשים מסבירים שהדיבור מוסב כלפי ה' אשר נטש את עמו בגלל מעשיהם.

הניגוד שמציב הפסוק הוא בין המכשפים ובין הנביא. על כך יש לשאול, מהו ההבדל שבין המעוננים והקוסמים ובין הנביא? הרי לכאורה שניהם עוסקים בחיזוי העתיד? מבאר זאת רבי יוסף אלבו (ספר העיקרים ג, יב):

> עקר מציאות הנבואה במין האדם אינה כדי להגיד העתידות ולסדר ענינים פרטיים אישיים כמו שיודע זה על ידי הקוסמים והחוזים בכוכבים. אבל כדי להגיע האומה בכללה או המין אל השלמות האנושי.

תפיסת העולם שעומדת מאחורי הכישוף היא שהעולם מבוסס על מערכת חוקים דטרמיניסטית, ומי שיודע להכיר אותם מספיק טוב יכול לחזות מה יקרה בהמשך בהקשר כזה או אחר. לעומת זאת, תפיסת העולם העומדת מאחורי הנבואה היא שהעולם הזה נברא לתכלית התקדמותו והתעלותו אל השלמות האנושית. עניינה של הנבואה הוא לקדם את האנושות אל עבר השלמתה. מובן אם כן מדוע נבואת פורענות מתבטלת במקרה בו עשה העם תשובה,[31] שהרי כל עניינה של הנבואה הוא לגרום לתשובתו והתעלותו של העם, ואם מטרה זו התממשה מובן כי אין צורך בפורענות. עם שהנבואה נמצאת במרכז הווייתו הלאומית הוא עם שנמצא במהלך תמידי של התקדמות והתעלות, ועליו יכולות אומות העולם לומר "בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה". נטישת התודעה הלאומית הזאת מתבטאת באימוץ הכשפים של אומות העולם. העם מאמץ את התפיסה הרואה בעולם מערכת סגורה של חוקים שלא ניתן לברוח ממנה, ושום תשובה שיעשה לא תמנע מגורל זה להגיע. תפיסה כזו היא מעצור בפני כל נטיית התקדמות, ומונעת מעם ישראל לממש את תפקידו כמי שמניע את התקדמותו של העולם כולו.[32]

31 הקדמת הרמב"ם למשנה (עמ' לג במהדורת הרב שילת).

32 ניתן אולי להוסיף רובד נוסף של משמעות שנשען על המילה "נכרים". כפי שראינו יסודו של ההבדל בין עבודת ה' בעמ"י למושג זה בשאר העמים הוא שבעמ"י שקיקת הצדק והיושר היא טבעית. לכן בעבודת ה' אנו לא קונים מעלות חיצוניות לנו אלא עמלים כדי לברר את אמיתת חיינו. מנגד, אצל הגויים עבודת ה' היא עבודת עבד, שאין בה הזדהות והשתייכות ולכן היא מנוכרת וזרה. כל זמן שעבודת ה' של עמ"י מתרחשת בתוך "בית יעקב" זו עבודה שנועדה כדי להוציא לפועל את אמיתת חייו. אבל משעה שפונה עמ"י אל מה שמחוץ לו, הופכת העבודה לעבודה מנוכרת, המכפיפה אותו בפני כוחות השולטים בו. עמ"י אמור היה להזרים בעולם כוח חיים אחדותי אלוקי. אך במקום זאת נשטף עמ"י אחרי ילדי הנכרים, אלו חכמות הגויים הרואות בקב"ה "אֵל נֵכָר וְאֵל זָר, וְאֵל זָר זֶה יִקְנֶה לוֹ תְּכוּנוֹת מְשֻׁנּוֹת וְקַרְיָקַאטוּרִיּוֹת, הַמְעַוְּתוֹת אֶת הַחַיִּים הָרְחֵבָה יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהֵן יְכוֹלוֹת לְיַשֵּׁר אוֹתָם" (אורות התחיה א). וזהו רובד נוסף "כי נטשת עמך בית יעקב" - עמ"י נוטש את תודעתו הלאומית הייחודית הרואה בקב"ה את מקור חיי העולם ונשטף אחרי הגויים הרואים בו אל זר ומנוכר.

2. האדרת החומר וצמצום האידאלים

לאחר התיאור של עם ישראל הנשטף אחרי תרבויות הגויים, מתוארת הנפילה הנגרמת מתפיסה זו:

> **ז.** וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וְאֵין קֵצֶה לְאֹצְרֹתָיו וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ סוּסִים וְאֵין קֵצֶה לְמַרְכְּבֹתָיו: **ח.** וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ אֱלִילִים לְמַעֲשֵׂה יָדָיו יִשְׁתַּחֲווּ לַאֲשֶׁר עָשׂוּ אֶצְבְּעֹתָיו: **ט.** וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל-אִישׁ וְאַל-תִּשָּׂא לָהֶם.

בעין איה (שבת ח"א ב, קי) הרב מתייחס לפסוקים אלו. דיוק בדברי הרב יעמיד אותנו על עומק כוונת הנביא:

> ע"כ אם ירב הטוב של הסביבה, הטוב החומרי, הלא יסיג הוא את גבול העדן האלהי וישקע האדם בגסות חומרו. "וישח אדם וישפל איש".

נתבונן בפסוקים כדי להבין את דברי הרב. הפסוקים מתארים שלושה דברים מהם הארץ מתמלאת: כסף וזהב, סוסים ואלילים. כדי להבין את דברי הרב יש לעמוד על שני דיוקים:

א. לכאורה התיאור "ותמלא" סותר לתיאור "אין קצה", שהרי מילוי שייך רק בדבר עם תכולה מוגדרת, ולכן לא שייך לומר על מה שהתמלא שאין לו קצה!

ב. לגבי הכסף והסוסים נאמר שאין להם קצה ולגבי האלילים לא נאמרו מילים אלו. מה הסיבה לכך?

לאור זאת נראה שיש להבין שבאמת העיסוק של העם הוא בדברים סופיים ומוגבלים, בריבוי הכלכלי (כסף וזהב) והצבאי (סוסים), אבל התחושה הפנימית של העם היא של מפגש עם דבר שאין לו קצה, עם האינסוף. לעומת זאת, עולם האידאלים, שהוא המקום האמיתי שבו אמורים להיפגש עם האינסוף, הופך להיות אנושי (למעשה ידיו) ומוגבל (שהרי לא נאמר בו "ואין קצה"). נראה שלכך מתכוון הרב באומרו שהטוב החומרי יסיג את גבול העדן האלהי. העדן הוא מקור נביעת המים,[33] זהו המקום שבו השפע שמחייה את העולם יוצא מההעלם אל הגילוי, זוהי נקודת המפגש של העולם הסופי והמוגבל עם האינסוף. את המפגש עם העדן צריך עם ישראל לגלות ביחס שלו אל בוראו, יחס שכפי שראינו מחולל תנועת התעלות מתמדת. אבל כשעם ישראל שוכח את תודעת חייו הייחודית ("נָטַשְׁתָּה עַמְּךָ בֵּית יַעֲקֹב") ונמשך אחרי תפיסות העולם של הגויים, מוצא הוא בחומריות את הברק וההתרגשות של המפגש עם האינסוף. בכך החומריות מסיגה את גבולה ופולשת לתוך התחום האלוקי. זה מה

33 "וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן" (בראשית ב, י). עיין על כך עוד בסנהדרין (צט, א).

שגורם להשפלת מדרגתו של האדם ולשקיעה בגסות החומר "וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל אִישׁ". גסות החומר היא ההפך של העדינות הנמשכת מהעדן האלוקי. העמידה מול הקב"ה היא השומרת על טהרת החיים, דיוק המעשים, והחתירה המתמדת להופעת השלמות בכל פרט ופרט. זהו המהלך המגלה את קומת האדם בשלמותה, כפי הרצון האלוקי בבריאת האדם. אך עם ישראל מאמץ תפיסה הרואה את העולם כנשלט ע"י כוחות החומר המוגבלים (המכשפים והמעוננים) וזו תפיסה שלדידה אין לעולם לאן להתקדם וכך הריבוי החומרי הופך מאמצעי למטרה. זוהי השפלת קומת האדם,[34] שבמקום להוציא לפועל את שלמותו הולך ושוקע בחומרנות.

3. שתי הדרכים לתיקון עולם

הפסוקים ממשיכים לתאר את השפלת קומת האדם, אך דווקא מתוך השפלה זו מופיעה מדרגה עליונה ונישאה:

> **י.** בּוֹא בַצּוּר וְהִטָּמֵן בֶּעָפָר מִפְּנֵי פַּחַד ה' וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ: **יא.** עֵינֵי גַּבְהוּת אָדָם שָׁפֵל וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים **וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: יב.** כִּי יוֹם לה' צְבָאוֹת עַל כָּל-גֵּאֶה וָרָם וְעַל כָּל-נִשָּׂא וְשָׁפֵל: **יג.** וְעַל כָּל-אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן הָרָמִים וְהַנִּשָּׂאִים וְעַל כָּל-אַלּוֹנֵי הַבָּשָׁן: **יד.** וְעַל כָּל-הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל כָּל-הַגְּבָעוֹת הַנִּשָּׂאוֹת: **טו.** וְעַל כָּל-מִגְדָּל גָּבהַּ וְעַל כָּל-חוֹמָה בְצוּרָה: **טז.** וְעַל כָּל-אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ וְעַל כָּל-שִׂכְיוֹת הַחֶמְדָּה: **יז.** וְשַׁח גַּבְהוּת הָאָדָם וְשָׁפֵל רוּם אֲנָשִׁים **וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: יח. וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף:**

מדרגת תיקון העולם המתגלה בחזון שבתחילת הפרק דומה למדרגה המתגלה בחלקו השני, שהרי בשתיהן מתוארת רוממות ה'. בתחילת הפרק נאמר "נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא מִגְּבָעוֹת" וכך גם בסופו "וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא". אלא שהקשבה לפסוקים מלמדת שהדרך שבה מגיעים לתיקון העולם בתחילת הפרק שונה בתכלית מהדרך בסופו. נעמוד על שני הבדלים בין שני חלקי הפרק: א. בחלקו הראשון של הפרק מי שעולה להר בית ה' הם הגויים בצורתם הלאומית "וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל **הַגּוֹיִם**, וְהָלְכוּ **עַמִּים** רַבִּים" ואילו בסופו של הפרק מתוארת נשגבותו של ה' דווקא למול

34 כפי שראינו, במאמרי הראיה באר הרב את עניין הוצאת הסגולה מהכוח לפועל דרך הגמרא (ב"ב עה, א) הדורשת את הפסוק "וְאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת" כשתי קומות של אדם הראשון. הרב מסביר ששתי הקומות הן קומת הסגולה והבחירה. אדם הראשון חי בפועל את סגולתו ולכן קומתו היתה כפולה, כאשר חטא אדה"ר הושפלה קומתו (חגיגה יב, א) ומאז הולך העולם ועוסק בהוצאת הקומה הכפולה מהכוח לפועל. כל זמן שעמ"י שייך למגמת ההתקדמות הזו, קומת האדם הולכת ונזקפת. אך כשעמ"י מתבוסס בחומריות אז "וַיִּשַּׁח אָדָם".

השפלת מדרגת האדם. ב. בתחילת הפרק הגויים עולים להר ה' מתוך רצון והזדהות ואילו בסופו דווקא השבירה וההשפלה היא שמביאה לנשגבות ה'.

ההבדלים הללו מביאים אותנו להבין שישנן שתי דרכים שונות לתיקון העולם. הדרך הראשונה, האידאלית, היא דרך ההתעלות ההדרגתית של העולם. זוהי דרכו המתוקנת של העולם להגיע לייעודו. הרב מסביר ביחס לפסוקים שלנו כיצד היא מתרחשת (לנבוכי הדור ז):[35]

> היסוד ההגיוני, שהדבר מוכרח שיכירו בני אדם כולם שהם חייבים לחיות חיי אחים, יוכל לבא לשלימותו בחיי העמים רק על ידי מה שכל אומה תשתלם באופיה המיוחד לה. רק בהבנה שלמה שכשם שצביונה הוא דבר הגון בעולם, כן צביון כל עם זולתה הוא נחוץ לתשמישו של עולם, ולא יעלה על הדעת להצר צעדי אומה זולתה, או לחשב שהיא דוחקת את רגליה, רק כל אחת תשכיל כי ברבות הצלחת כל אומה בצביונה המיוחד, ירבה אושר העמים כולם... ובהגמר הרעיון הזה להיות חל בלב העמים בכל עזו ותפארתו, לא יצוייר כלל **נשיאת גוי אל גוי חרב**, כי כל גוי ישכיל כי החרב שהוא נושא אל זולתו, את נפשו הוא קובע... ובזה הדבר מובן, שכמו שאי אפשר שישתכלל סידור מדינה יחידית כי אם בהיות המרכז נתון במקום אחד, מלך, או בית מחוקקים, **כן אי אפשר שיבא העולם לשלימות זה הסידור, כי אם כשיהיה על כל פנים איזה מרכז קבוע במקום אחד.**

מבאר הרב שכדי להגיע לשלום העולמי צריך קודם כל שכל אומה תגלה את ברכתה ותרומתה לעולם. רק על ידי הכרת ברכתה תבין האומה ברבות הימים שכשם שהיא מוסיפה לעולם אור ייחודי, כך כל אומה מוסיפה אור כזה לעולם. וממילא יתברר כי המלחמה מזיקה יותר ממה שהיא מועילה, ובכך יתבסס שלום אמיתי.[36] אך כל זה תלוי בקיומו של "מרכז קבוע במקום אחד", וזהו תפקידו של עם ישראל. קיומו המלא והממשי של עם ישראל בארצו מהווה כמו לב פועם המזרים בכל העולם זרמי אחדות. אלו זרמים אמיתיים ופועלים שזורמים לעולם לא מכוח הסברות, חינוך או דוגמה

35 הסוגיה מתבארת גם בעין איה, שבת ח"ב ו, מד-מה. שם המשנה דנה בפסוק "לא ישא גוי אל גוי חרב" מנבואתנו. בנוסף, הרצי"ה (צמח צבי אגרת עא) מרחיב בתיאור דרך התיקון הזו.

36 בעין איה (שם) מוסיף הרב, שבשלב שבו כל אומה עומדת על ברכתה הייחודית יש מקום מרכזי לכלי הנשק. מצב ההתנגדות שבין האומות הוא שגורם לכל אומה לעמוד בפני עצמה ולהבין את מהותה וברכתה. כלי הנשק שמחזיקה כל אומה הם שגורמים מצד אחד לשימור מצב ההתנגדות הזה, ומאידך מאזן האימה ההדדי גורם לכך שלא יתבצע בפועל שימוש בכלי לחימה אלו. בכך משמר העולם את מצב ההתנגדות שנצרך לעולם בשלב בניית הייחודיות, בלי שההתנגדות הזו תביא לשפיכות דמים בלתי פוסקת.

אישית, אלא מעצם סגולתם של ישראל.[37] כך הולך העולם ומתפתח עד שיגיע להתבגרות רוחנית שמכוחה זרם חיי האחדות הנסתר שמזרים עם ישראל יהפוך להיות בקשת חיים מודעת. וכך יגיע העולם לאחרית הימים אותה מתאר הנביא ישעיהו, שבה עולים כל הגויים אל הר ה׳ ומגיעים למדרגת השלום בשלמותה.[38]

אלא שכאמור, כדי שחזון זה יצא אל הפועל נדרש עם ישראל לשמור על תפקידו כמרכז החיים של העולם. כפי שראינו, כדי לעמוד בתפקידו זה צריך עם ישראל להישאר בתור ״בית יעקב״ המובדל מהגויים, תרבותם ותפיסת עולמם. כאשר עם ישראל מועל בתפקידו, ההתפתחות הבריאה והטבעית של העולם מפסיקה. ההיסטוריה העולמית מקבלת תפנית ובמקום תהליך של התעלות והתקדמות מתרחש תהליך התדרדרות. זהו הבסיס לחזון תיקון העולם שבחלקו השני של הפרק.

כדי להבין את מהות נפילת העולם, יש להתבונן בדברי הנביא: ״וְנִשְׂגַּב ה׳ לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא, וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף״ נשגבותו של ה׳ באה למול הכרתת[39] האלילים. מה הם אותם אלילים שנכרתים באחרית הימים? כך מבאר זאת הרב (קובץ ג, שנה):

> יש שתי מדות בעבודה זרה: הגרועה היא שמלפפת גם את האיש הפרטי, והשניה שאינה מזוהמת כמותה, היא שמשאירה את האישיות הפרטית להיות זקוקה לאלהי אמת, אבל היא טוענת בעד ע״ז בתור משפט לגויים. ואורו של משיח יאיר בעולם, **להודיע כי משפט הגויים יוכל להוסד רק על פי תורת אמת, ודבר ד׳ אשר יצא מירושלים. והאלילים כליל יחלוף ונשגב ד׳ לבדו ביום ההוא.**

37 וכך כותב הרצי״ה (צמח צבי אגרת עא): ״לפי זה, כך הייתה ראויה פרוגרמת סדר ההיסטוריה של מהלך הרוח האנושי והתפתחותו: החיים הטבעיים, העזיזים והאמיצים של האנושיות, האלילית הקדמונית, עם תרבותם הכבירה והענפה, ילכו ויתפתחו וישתכללו בכל תנועות מרוצתם בלי כל מפריע, ולעומתם כמו כן החיים הטבעיים השלמים של העם הישראלי בארצו, בממלכתו, בלשונו, בתרבותו, ברוח ד׳ אלוהיו השורה עליו ומחַיה את כל הדר אידיאליו ואת כל פינותיו המעשיות. ומתוכם ומעצמותם יופיע ויחדור וימלא כבוד ד׳ ואור מלכותו ועבודתו בכל הארץ, ובכל הגויים ובכל הממלכות, **ואז מוצאים להם כל הייעודים הנבואיים, הקוסמופוליטיים והקוסמולוגיים את מקומם האמיתי ואת הווייתם הממשית** מתוך עצם פריחת החיים, בכל עוצמם ותוקפם ורעננותם בחיי קודש של עם חי ואדיר, עם ד׳, יתקדשו, יתטהרו, יתרוממו, יתכשרו החיים, האדם, העולם, יקבלו את נורמליות התעלותם ואמיתת ישותם״.

38 יש בכך מענה לשאלות שנשאלו בתחילת הפרק. לאורך ההיסטוריה האומות בנו ושכללו את עצמן, באחרית הימים הן מכירות את עמ״י כמרכז החיים שבכוחו להביא את העולם למדרגת השלום, והן לוקחות את הייחודיות שלהן ועולות מרצונן אל הר ה׳.

39 כך פירש הרד״ק (פס׳ יח): ״ופירוש יחלוף - יכרית״. הרד״ק מוכיח זאת ממה שנאמר לגבי סיסרא ״וְחָלְפָה רַקָּתוֹ״ (שופטים ה, כו)

הרב מבאר שיש שני סוגים של עבודה זרה - הפרטית ולאומית. ע"ז פרטית היא הגרועה יותר, התפיסה הפירודית הרואה בעולם בליל של כוחות שמתנגשים זה בזה ואינם שייכים לאחדות אחת, הופכת את ההתמסרות לדחפים ללגיטימית, ובכך נותנת לאדם דרור למימוש דחפיו החייתיים. ולכן כשהפרט עובד ע"ז הוא יורד לתהומות של שפלות ורוע, כמו מולך ופעור. הסוג השני הוא האלילות הלאומית, האלילות הזו לא מזוהמת כמו הראשונה ולא מאפשרת ליחיד לעשות ככל העולה ברוחו, אך כמו האלילות הפרטית גם האלילות הלאומית היא תפיסת עולם פירודית. תפיסה זו רואה ביחסים הבין לאומיים בליל כוחות המתנגשים זה בזה, וממילא מבססת את הלגיטימציה ליחסים בין לאומיים שהעיקרון המנחה שלהם הוא כל דאלים גבר.

הרב מלמד אותנו שהאלילים הנכרתים שבפסוקים שלנו הם דווקא האלילים הלאומיים. מכאן ניתן להבין שאחרית הימים היא זמן שבו העבודה זרה במובנה הפרטי כבר תוקנה, ומה שנותר לתקן הוא את המובן הלאומי של העבודה זרה. משמעות הדבר היא שבמהלך ההיסטוריה העולם עבר תהליך של היטהרות והתעלות, ואכן כיום ברוב העולם התביעה המוסרית גבוהה יותר ולא מאפשרת את התמסרות האדם לדחפיו החייתיים. אבל תהליך ההתעלות קרה רק ברמה הפרטית וברמת הכלל עדיין שייכת עבודה זרה. ולכן אמות המידה המוסריות שתקפות ברמת הפרט אינן תקפות ברמה הלאומית, ודברים שהאדם הפרטי לעולם לא היה מתקרב אליהם נעשים בטבעיות על ידי המדינה.[40] כאן רואים אנו את משמעות היעדרותו של עם ישראל מבמת ההיסטוריה, על פי התכנית האידאלית עם ישראל היה אמור לתקן את העולם גם בצורתו הלאומית, ובסוף התהליך הגויים כלאומים היו עולים אל הר בית ה'. אך במקום זאת הלאומים נבנו בצורה מעוותת, על בסיס תפיסת עולם אלילית. ובניין זה מחייב דרך תיקון שונה בתכלית. וכך מתאר הרב (אורות המלחמה, ח) את דרך התיקון הזו לאור הפסוקים שלנו:

> והכפרה מכרחת לבוא: בטול כללי לכל מכונות התרבות של עכשו, עם כל שקרן ותרמיתן, עם כל זהמתן הרעה וארסן הצפעוני. כל התרבות, המתהללת בצלצלי שקרים, מכרחת להכחד מן העולם, ותחתיה תקום מלכות עליונין קדישין. אורם של ישראל יופיע, לכונן עולם בעמים בעלי רוח חדשה, בלאמים אשר לא יהגו

40 "והמופת החותך שחיי החברה גרועים הם מחיי היחיד כ"ז שהחסרונות המוסריים והחומריים שולטים בעולם, הוא מעצם תכונת ההנהגה הכללית ביחש שבין גוי לגוי, שאף שכבר רכש לו האדם ידיעה ברורה וקנין טבעי ברובו לתעב את שפיכת דמים בחיי היחיד, עוד לא התנשא למדרגה זו, שיוכל לחיות ג"כ חיי הציבור בלא מלחמות של שפך דם רב, **עד העת המאושרה שלא ישא גוי אל גוי חרב, ע"י אור דעת ד' שיאיר מציון מכלל יופי.**" (עין איה שבת ח"א, א, כא).

> ריק ולא ירגזו עוד על ד׳ ועל משיחו... אז תכחד התרבות ההווית בכל יסודותיה, ספריותיה, תאטריה וכל מכונותיה, וכל החקים אשר בהבל ועול יסודם וכל נימוסי-החיים הרעים והחטאים **כליל יחלפו. ונשגב ד׳ לבדו ביום ההוא**...

הבנייה של הלאומיות על הבסיס האלילי מחייבת בסופו של יום את חורבנה של תרבות זו. במקום חזון שבו העולם הולך ומתעלה עד שיגיע למדרגת השלום של אחרית הימים, הולך ונוצר עולם שקווי היסוד הבסיסיים ביותר של תרבותו מנוגדים להופעת אור ה׳ ואור השלום. תרבות זו מנוגדת כל כך לאור ה׳ עד שאין לה תקנה אלא על ידי שבירתה. ירידתו של העולם מחייבת שבר גדול.

4. הצורך בשבירה

נרחיב בביאור מהותו של השבר המוביל למצב של "וְנִשְׂגַּב ה׳ לְבַדּוֹ". הגמרא (סהדרין צז, א) לומדת ממילים אלו על השנים בהם העולם יחרב:

> אמר רב קטינא: שית אלפי שני הוו עלמא וחד חרוב. שנאמר: "ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא".

במקום נוסף (סנהדרין צב, א) מפרטת הגמרא על מהותן של השנים הללו:

> ... תאמר אותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש בהן את עולמו שנאמר **ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא** צדיקים מה הן עושין? הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטין על פני המים, שנאמר על כן לא נירא בהמיר ארץ במוט הרים בלב ימים ושמא תאמר יש להם צער ת"ל וקווי ה׳ יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו.

הגמרא לומדת על מהותן של שנות החורבן מהפסוק בתהלים (מו, ג): "עַל כֵּן לֹא נִירָא בְּהָמִיר אָרֶץ וּבְמוֹט הָרִים בְּלֵב יַמִּים". אלו שנים שבהן הקרקע היציבה מומרת במים, וההרים העוצמתיים שוקעים בלב הים. זהו משל לקריסת היסודות היציבים של העולם, כל הדברים שהעולם ביסס עליהם את עוצמתו ויציבותו מתפוגגים. באוה"ק (א, עמ׳ קנג) מסביר הרב מדוע באה ההתמוטטות הזו:

> הארת החיים העליונה והנשאה היא עז הכל, ובה חזות הכל. הופעת השכל הנשגב, המלא אור חיים, ובהירות אצילית, רעיונית ומפעלית, היא מבטאת את הפאר העליון, את התפארת המוחלטה, שממנה היא מקצעת לה את ארחות החיים כולם, שורש כל התורה, כל העבודה, של כל ההלכות, תילי תילים, וכל מעינות פלפוליהם. מתוך המורד, מפני חשכת האויליות, נחלשה הנשמה, דוכא רוח האדם. והרי הוא מחפש דרכים, תועה כהתעות שכור, וממשש בצהרים, כעור באפלה. ומתוך החושך תופיע לו נהרה, מתוך נובלות חכמה של מעלה. ובגב כפוף נושא וסובל הוא, אלומים אלומים, המון עולי עולים, שמצטיירים לפניו בצורה

> פזורה, צו לצו, צו לצו, קו לקו, קו לקו. אמנם הם ירוממוהו, ינשאוהו, עדי ישוב למקור הנהרה.

מאחורי כל ריבוי הפרטים שבעולם עומדת אחדות אחת, המזרימה כוח חיים בכל הפרטים. ללא אחדות זו הפרטים נפרדים זה מזה ומתנגדים זה לזה, ומכאן באה האלילות. בכוחה של אחדות זו לגלות את התפארת, כלומר, ההרמוניה המחברת את כל הפרטים לכדי אחדות אחת. זוהי נשמת החיים של העולם. אך האדם ירד והארת נשמתו נחלשה, ולכן הוא כבר לא נפגש עם האור האחדותי שבעולם, אלא רק עם הפרטים הנפרדים. כמו עיוור באפלה שאינו מסוגל לראות את האחדות וממשש כל פרט בפני עצמו. מצב הירידה שהעולם נמצא בו מתווה את דרך ההתעלות של האדם. כיוון שהאדם נפגש רק עם הפרטים הנפרדים הוא צריך לגלות את האחדות מתוכם "צו לצו קו לקו". זהו מהלך ההיסטוריה האנושית שקשור גם לתהליך שבו כל אומה בונה את זהותה הפרטית בפני עצמה. אך שלב זה מגיע לבסוף לסיומו:

> ובבא התור, אשר האור הקדום יופיע, ופאר חדש-ישן יגלה, הנה קול מפץ נשמע, בקעים בקעים מתגלים, ורעם ורעש בלבבות, דכאות רוח כפולה, והחיים מתמוגגים. ומבחוץ קול המון עלז, קול ענות גס ופרוע, **הולך ונמוג כל הבסיס אשר עין בשר תחזה אותו לעמוד החיים התאוריים.** אמנם מכאובי שברון כאלה הם צער הלידה, העומדת על הפרק. החיים האיתנים ממקור קדשם מתנוצצים, לשוב, **לחדש את העולם** בהדר גאונם. והמית קול תשובה עילאה, מכל עברים נשמע... **ונשגב ד' לבדו ביום ההוא. והאלילים כליל יחלוף.** וד' אמת ישמח במעשיו, עדי עד, לעדי עד ימלך.

בשלב מסוים מגיע העולם לזמן שבו האור הקדום כבר מבקש להופיע אבל העולם לא ראוי להופעת האור הזה. הסיבה לכך היא שהבסיס שהעולם ראה בו את "עמוד החיים" הוא הפרטים.[41] לעומת זאת, האור הקדום הוא אור כללי שמגלה כי לא ניתן לכונן את העולם על בסיס פרטים בלבד, ובכך מתמוטטת הקרקע היציבה שהעולם נבנה עליה. רואים אנו, שהסיבה לשבירת העולם היא משום שהוא נבנה על בסיס התפיסה הפרטית, ואילו באחרית הימים הולך להתגלות אור כללי. גם כשהשבר כבר קיים ונוכח, עדיין המתבונן בעיניים חיצוניות לא יראה אותו. "מבחוץ קול המון עלז, קול ענות גס ופרוע". כלפי חוץ יש שמחה וצהלות ששון, אך הבקעים מתרחבים והשבר עתיד להופיע. כל זאת כדי שיתחדש העולם בתשובה עליונה להופיע את האור הקדום.

41 למשל, שיטת השוק החופשי הקפיטליסטית שרוב העולם דוגל בה במידה מסוימת, בנויה על ההנחה שכל פרט רוצה להעצים את הרווח האישי שלו, ובשוק חופשי עם תחרות יביא הרצון הזה להרמת איכות המוצרים ולהורדת המחיר.

כשהעולם מגיע לנקודת השבר הזו, יש לעם ישראל תפקיד קריטי. עם ישראל הוא שעליו להוות מודל לחיים לפי הארת החיים החדשה. ירידתו של עם ישראל מבמת ההיסטוריה היא שהביאה את העולם לנקודת השבר שהוא הגיע אליה, וחזרתו לבמת ההיסטוריה תגלה לעולם את האור המתנוצץ מתוך שבירה זו, וכך כותב הרב (אורות המלחמה ט):

> ... התרבות העולמית מתנודדת, רוח האדם נחלש, מחשכים מכסים את כל העמים, "החשך יכסה ארץ וערפל לאמים". והשעה הגיעה, אור עולם, אור אלהים אמת, אור אלהי ישראל, המתגלה על-ידי עמו, עם פלאים, צריך הוא להתגלות בהכרה, וההכרה צריכה לבוא באמה פנימה, להכיר את האחדות של כחותיה היא, להכיר את ד' השוכן בה. ובהכירה כי יש אלהים בקרבה, תכיר איך לחשף את מבוע חייה, תדע להעמיד חזון עמדתה על מקורה העצמי. לא לשאב מבארות זרים היא קרואה כי אם לדלות ממעמקיה... כל התרביות שבעולם יתחדשו על-ידי חדוש רוחנו, כל הדעות יתישרו, כל החיים יאורו בשמחת לדה חדשה בהתקוממותנו...

5. סיכום ביניים

חלקו השני של הפרק מתאר מה קורה כאשר הדרך הישרה לתיקון העולם מתעוותת. הקלקול מתחיל כאשר בתרבות של עם ישראל שולטות רוחות זרות. אלו רוחות שתפיסת העולם שלהן שוללת את היכולת להתקדם ולתקן את העולם. תפיסה זו מביאה את עם ישראל למלא את סיפוקם בריבוי החומרי של הכלכלי והצבאי ומנגד, לזנוח את ההקשר לקב"ה לטובת אידאלים אנושיים (אלילים). כשעם ישראל נוטש את תפקידו האומות הולכות ומתפתחות בצורה מקולקלת. זה מביא לכך שבאחרית הימים לא יוכלו האומות בצורתן הנוכחית להיות חלק מהעולם המתוקן. האומות שנוסדו על בסיס הפרטיות לא יכולות לעמוד באור הכללי שמופיע בעולם באחרית הימים. במציאות זו נתבע עם ישראל לחזור לעצמיותו כדי שמכוחו יוכלו התרבויות שבעולם ללבוש צורה חדשה.

ד. ההקשר ההיסטורי והרלוונטיות לימינו

1. השעה, הדור והמעשה[42]

מפרשים רבים הבינו שתיאור אחרית הימים שבפתיחת הנבואה הוא המצע לתוכחה שתבוא בעקבותיה. הנביא מתאר את אחרית הימים ובעקבות כך אומר לעם ישראל

42 ע"פ רש"י (חולין קלז, א ד"ה אנן): "ושל נביאים לא קרי אלא קבלה שקיבלו מרוח הקודש כל נבואה ונבואה לפי צורך השעה הדור והמעשה".

שמאחר שהגויים כולם ילכו באור ה' אז כל שכן שאתם צריכים ללכת באור זה.[43] ניסוח אחר המופיע במפרשים הוא שמכיון שיש תקוה גדולה כל כך לעולם, אומר הקב"ה לעמ"י ללכת לאור התורה והמצווה.[44] אבל, לפי מה שהתבאר ניתן להסביר את הדברים בצורה נוספת.

כפי שראינו, הנביא ישעיהו מציב בפנינו שני מודלים לתיקון עולם. המודל האידאלי בתחילתו של הפרק והמודל הכואב יותר שבסופו. לאור זאת ניתן להסביר שהנביא ישעיהו עומד בפני העם ומראה להם כי הם נמצאים בצומת דרכים היסטורי. ישנם שני מסלולים לתיקון עולם ועמדתו של העם בתקופת ישעיהו היא שתכריע לאיזה כיוון כל ההיסטוריה תצעד. אם עם ישראל יקיים את הפסוק "בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר ה'" בכך שהוא ילך ויוציא לפועל את הסגולה הגנוזה בו, אזי כל העולם יצעד בדרך התיקון האידאלי עד אחרית הימים בה תתגלה מדרגת השלום ההרמונית. אך אם הדור ייבחר בדרך של "כִּי נָטַשְׁתָּה עַמְּךָ" ויישטף בתרבות הגויים, יאבד מרכז החיים של העולם. עם ישראל ירד מדחי אל דחי, המקדש ייחרב, עם ישראל יצא לגלות והתרבויות שיתפתחו בעולם יהיו מבוססות על הבל ועוול, על נימוסי חיים רעים וחטאים. ובכך יהפכו תרבויות אלו לתרבויות שתקנתן היחידה היא על ידי שבירתן - "וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל אִישׁ".

נרחיב מעט בבירור הצומת ההיסטורי שישעיהו נמצא בו. ע"פ חז"ל (מכילתא בשלח מסכתא דשירה ז) נבואתו הראשונה של ישעיהו (פרק ו') התרחשה בעת כניסת המלך עוזיה להיכל כדי להקטיר קטורת. המלך עוזיה היה מלך עוצמתי שרומם את ממלכת יהודה מבחינה כלכלית וצבאית למצב שלא היתה בו מאז ימי שלמה. למרות שבתחילת מלכותו הוא הלך לאור רצון ה',[45] בשלב מסוים חלה תפנית והמלך עוזיה נכנס לבית המקדש כדי להקטיר קטורת: "וּכְחָזְקָתוֹ גָּבַהּ לִבּוֹ עַד-לְהַשְׁחִית וַיִּמְעַל בה' אֱלֹקָיו וַיָּבֹא אֶל-הֵיכַל ה' לְהַקְטִיר עַל-מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת" (דברי הימים ב' כו טז). בעקבות כך ה' מביא על עוזיה צרעת והוא נשאר מצורע עד יום מותו. הכניסה של עוזיה אל הקודש היא ביטוי עמוק לזרות אל הקודש.[46] זהו מעשה שלא משקף רק תודעת זרות פרטית של עוזיה

43 רד"ק, מהר"י קרא, מלבי"ם.

44 מצודות.

45 "וַיְהִי לִדְרֹשׁ אֱלֹקִים בִּימֵי זְכַרְיָהוּ הַמֵּבִין בִּרְאֹת הָאֱלֹקִים וּבִימֵי דָּרְשׁוֹ אֶת-ה' הִצְלִיחוֹ הָאֱלֹקִים" (דה"ב כו, ה).

46 ניתן לראות את הרעיון הזה גם במדרש תנחומא (נח יג): "בְּעֻזִּיָּה כְּתִיב: כִּי אֹהֵב אֲדָמָה הָיָה (דה"ב כו, י). שֶׁהָיָה מֶלֶךְ וְהִפְקִיר עַצְמוֹ לָאֲדָמָה וְלֹא נִזְקַק לַתּוֹרָה. יוֹם אֶחָד נִזְקַק לְבֵית הַוּעַד. אָמַר לָהֶם: בַּמֶּה אַתֶּם עוֹסְקִין? אָמְרוּ לוֹ: בְּהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת (במדבר א, נא). אָמַר לָהֶם עֻזִּיָּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֶלֶךְ וַאֲנִי מֶלֶךְ, נָאֶה לַמֶּלֶךְ לְשַׁמֵּשׁ פְּנֵי מֶלֶךְ וּלְהַקְטִיר לְפָנָיו".

אלא גם תודעת זרות לאומית.[47] הזרות הזו מעמידה את העם על הדרך המובילה את העולם כלפי מטה, אם לא יחזור העם בתשובה, אם לא תתוקן תודעת הזרות, לא יוכל עם ישראל להיות למרכז החיים העולמי, והעולם כולו יבנה על בסיסים מעוותים כפי שהתבאר.

יחד עם כניסת עוזיה להיכל קרה עוד מאורע משמעותי. המדרשים[48] קושרים בין כניסת עוזיה להיכל ובין רעידת אדמה הגדולה שהיתה בימי עוזיה. כניסת עוזיה גורמת לקירותיו של בית המקדש לרעוד ולהיסדק.[49] רעידת האדמה הזו היתה אירוע מעצב כל כך, עד שיותר מ-200 שנים אחרי אירוע זה זכריה הנביא התנבא: "וְנַסְתֶּם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ-יְהוּדָה" (זכריה יד, ה).[50] רואים אנו אם כן שהדברים שאותם ראינו בנבואתנו קרו כבר בימי ישעיהו. שהרי בימיו דרך הזרות שבה בחר עם ישראל הביאה אותו לשבר שבא לידי ביטוי ברעידת האדמה הגדולה. רעידת האדמה הפיזית היא ביטוי ממשי לרעידות נוספות רבות שקרו בתקופת ישעיהו. קירות בית המקדש שנסדקו מבטאים רעידת אדמה **רוחנית**. העם הבטוח בעוצמת המקדש ובנצחיותו נפגש עם העובדה שגם בית המקדש יכול להתערער ולהיחרב. בימיו של ישעיהו מתרחשת גם רעידת אדמה **מדינית** כאשר שלמנאסר מלך אשור מגלה את עשרת השבטים, ולאחריו סנחריב כמעט שמכניע גם את ירושלים - אירועים שסודקים את הביטחון של העם בנוכחותו הנצחית בארצו. בנוסף לכך, מתרחשת גם רעידת אדמה **עולמית** כאשר האימפריה האשורית נופלת ומוחלפת על ידי האימפריה הבבלית. זוהי תקופה מלאה בשינויים ותמורות שניתן להבין מדוע הרגישו בה שהקרקע אינה יציבה.

על הרקע הזה יש להבין את נבואת ישעיהו. רעידת האדמה היא מאורע מכונן עבור ישעיהו ובעיצומה מתרחשת נבואתו הראשונה - זוהי קריאת הכיוון לשליחותו של ישעיהו.[51] בימי ישעיהו העולם ניצב בפני שבר גדול, סדרי עולם משתנים ומתחלפים,

47 כתב הרמב"ם: "על הסרת לבו [של המלך] הקפידה התורה, שנאמר: "ולא יסור לבבו" שלבו הוא לב כל קהל ישראל, ולפיכך דבקו הכתוב בתורה יותר משאר העם, שנאמר: "כל ימי חייו"". (רמב"ם מלכים ומלחמות ג, ו). עולה מכאן שיש קשר הדוק בין המקום בו מונח ליבו של המלך ובין הלב של העם כולו. זאת הסיבה שהזרות שהתגלתה אצל עוזיה היא בעיה לאומית.

48 מדרש תנחומא צו, יג; שם נח יג; אבות דרבי נתן ט.

49 כפי שמובא באבות דרבי נתן (ט): "באותה שעה נבקע היכל אילך ואילך שנים עשר מיל על שנים עשר מיל". בכך גם הסביר רש"י (ישעיה ו, ד) את התיאור בנבואתו הראשונה של ישעיהו "וַיֵּנָעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים מִקּוֹל הַקּוֹרֵא וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן".

50 כך גם בעמוס (א, א).

51 ישעיה (ו, ח) - "וָאֶשְׁמַע אֶת-קוֹל ה' אֹמֵר אֶת-מִי אֶשְׁלַח וּמִי יֵלֶךְ-לָנוּ וָאֹמַר הִנֵּנִי שְׁלָחֵנִי". פסוק זה לקוח מהמשכו של הפרק בו מתוארת על פי המדרש רעידת האדמה.

אך הנביא רואה את הישועה הצומחת מתוך השבר הזה. ישעיהו מזהה שהשבירה היא ההזדמנות של האור הגדול להופיע. ערעור הסדרים הישנים מאפשר להשתחרר מתפיסות שכבלו את עם ישראל בקטנותו ולהשיב אותו בתשובה עליונה המעמידה אותו על אמיתת חייו. לא לחינם אומרת הגמרא (סנהדרין צד, א): "ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג" - למול השבר הגדול המשיח יכל להופיע. ישעיהו מזהה את הבקשה האלוקית להבאת המשיח בזמנו והוא פועל אקטיבית כדי לקדם את התהליך הזה. באמצעות כך אפשר להבין את קריאתו של ישעיהו בפרקנו. ישעיהו עומד בפני העם ומראה להם שהדור שלהם הוא שיקבע את גורל ההיסטוריה אלפי שנים קדימה. אם יבחרו להמשיך בתהליך הזרות והריחוק ילך העולם וירד, אך אם יבחרו להתרומם ולגלות את סגולתם, יכול העולם להגיע אל גאולתו כבר בזמנם. ועל כן עומד ישעיהו וצועק את צעקת העולם כולו: "בֵּית יַעֲקֹב! לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר ה'!".

2. נבואה שהוצרכה לדורות[52]

שאיפת הופעת המשיח בימיו של חזקיה לא הוגשמה, ובמקום להביא את העולם אל תיקונו הלך העולם וירד. במקום שנבואות ישעיהו יתקיימו עוד בימיו נדחו ייעודיו עד עת קץ. והקץ אכן הגיע, אחרי הגלות הארוכה התחילה ארץ ישראל לתת פירותיה בעין יפה, ועקבותיו של משיח התחילו להופיע. מי שפקח את עיננו ולימד אותנו כיצד להתבונן בימים מופלאים אלו הוא מרן הרב קוק זצ"ל. עד כה השתדלנו לקרוא את הנבואה מבעד לעיניו של הרב זצ"ל ולהבין את עומקה לאור דבריו. עתה ננסה לבאר כיצד הרב ניתח והסביר את המאורעות בזמנו לאור הנבואות. העמידה על עומק דברי הנביאים יחד עם ההבנה כיצד דברים אלו מתגלים בדורנו פותחת פתח למבט על זריחת הישועה בימינו.

כישעיהו בזמנו, גם בימיו של הרב התרחשו רעידות אדמה עולמיות, שהמרכזית בהן היא מלחמת העולם הראשונה. רעידה זו באה עם התעוררות הלאומיות באירופה, וכן יחד עם רעידת אדמה רוחנית בדמותה של הכפירה. מלחמת העולם הראשונה היתה שפיכות דם עצומה כמעט ללא סיבה אמיתית.[53] שפיכות הדם האימתנית הביאה את הרב לפסוק את דינה של התרבות האירופית, וזה בא לידי ביטוי בצורה החריפה ביותר בפסקה ח' באורות המלחמה שכבר עסקנו בה:

52 מגילה יד, א.

53 "מלחמת העולם הראשונה הייתה הטבח הענקי, הרצחני והרשלני ביותר שאי פעם התרחש על פני האדמה" ארנסט המינגווי. "אם אי־פעם שוב תפרוץ מלחמה באירופה, היא תבוא כתוצאה מאיזה מעשה שטות מוחלטת בבלקנים". אוטו פון ביסמרק.

> הארג הרוחני והמעשי, אשר בצביונו ההווי לא היה יכול לעצר, עם כל תפארת חכמתו, בעד שפך דמים רבים ובעד חרבנו של עולם בצורה אימה כזאת, הרי הוא מוכיח על עצמו, שהוא פסול מעקרו, "זרו רשעים מרחם תעו מבטן דברי כזב", מראשית יסודו, וכל מהלכו כלו אינו כי-אם עצת שקר ונכלי-רשעים מסבכים, שהם קשורים עם הנטיות הנפשיות והגופניות אשר נתעצמו באדריכליות של בנין הלאמים של זמננו, שכחי ד' בכליותם ונושאים את שמו על שפתם, בפיהם ובלשונם.

לאומים שמגיעים לשפיכות דמים מרובה כל כך, שסיבותיה מיותרות, מגלים על עצמם שמעיקרא היו מבוססים על עצת שקר ונכלי רשעים מסובכים. זוהי נקודת ההכרעה של הרב לפיה המבנה הנוכחי של העולם לא מאפשר לו להיגאל. נדרש פירוק של הזהויות הלאומיות הקודמות כדי להביא את העולם אל גאולתו.[54] זהו גילוי עוצמתי שהותיר ברב חותם עמוק.[55] כישעיהו בשעתו גם הרב רואה בשבר הגדול הזדמנות להצמחת קרן הישועה. למול ההתרסקות התרבותית של המערב צריך לזרוח אורו של עם ישראל. בהתאם, כישעיהו הרב פועל בצורה אקטיבית כדי להרים את קרן ישראל

54 יש לציין שאת הפסקה הזו חותם הרב בציטוט דווקא מתוך תחילת הפרק שלנו: "על-כן חרוב תחרב כל התרבות ההווית, ועל משאותיה יתכונן בנין העולם באמת ובדעת ד'. "וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ד' בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא מִגְּבָעוֹת וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם" ". לכאורה קשה מה הקשר של הפסוק הזה כאן, שהרי הרב מדבר על פירוק הזהויות הלאומיות באירופה ואילו בפסוק זה מדובר על העמים שעולים אל הר בית ה'? נראה להסביר שנבואה טובה אפילו על תנאי אינה חוזרת, ולכן ברור שהניצוצות הבלועים בתרבות זו לא יאבדו ואורם יצטרף לאור הכללי. אלא שכיוון שהעמים מרוחקים כל כך מהאמת, הדרך לתיקון שלהם עוברת דרך פירוק המבנים הלאומיים הקודמים.

55 בהופעתו המקורית של ספר אורות היו שני חלקים. החלק הראשון הוא אורות מאופל שכלל בתוכו את אורות א"י, המלחמה וישראל ותחיתו, והחלק השני הוא אורות התחיה. מגדיר הרצי"ה (שיחות הרצי"ה, אורות התחיה, חלק א, עמ' 17) "רובם ככולם של ל"ב פרקי 'ישראל ותחיתו', עד קרוב לפרקים האחרונים, הם פרקים שעניינם הקבלה אל ההפך. זה קצת קרוב לדברי המהר"ל בנצח ישראל, שמתוך החושך של הגלות יש להתבונן בעמקים מהי האמת. אותו הדבר כאן לענייננו: מתוך החושך הגדול של ההיפך יש ללמוד מהו ישראל..." אם כן אורות מאופל הוא כשמו, האור המתגלה מתוך החושך. ממשיך הרצי"ה (שם עמ' 18) "באורות התחיה אין טיפול בשלילה, אלא בחיוב, בכל פרק יש משהו מיוחד. חלק זה עוסק בישראל שהולך ומתגלה יותר לצד התחייה, הגאולה ואורו של משיח, דרך כל הסיבוכים הולך ומתגלה יותר ויותר ישראל האמיתי, הטבעי והשלם". עוד כותב הרצי"ה (שיחות הרצי"ה, אורות א"י, עמ' 34) שאורות התחיה נכתבו בא"י לפני המלחמה, ואילו אורות מאופל נכתבו בזמן המלחמה. מכאן אנו רואים שבעקבות המלחמה חל שינוי בכתיבתו של הרב. עד המלחמה התעסק הרב בעיקר באור של ישראל מצד עצמו, המלחמה גרמה לרב להתמקד באור של עמ"י כאנטיתזה לעיוות של הגויים.

לאור מאורעות מלחמת העולם הראשונה. באגרת שכתב הרב[56] מלונדון במהלך מלחמת העולם הראשונה כותב הרב מה נדרש מעם ישראל:

> ולעת אשר לא יוכל העולם נשוא את התרדמה הזחלנית, באה מהומת מלחמה, ולעומת זה מתעורר רוח הלוחם בנפש הפנימית של כנסת ישראל, ומחאה עמוקה נגד יצרא דעבודה זרה, המלפף לאומים, משפילם ומכסה את פניהם בושת עולמים, מתגברת היא בנשמת ישראל פנימה, שעתידה לצאת אל הפועל ע"י הגיון תורה, המון דעות ומעשים צבוריים, שריכוזם מוכרח להיות **ההתגברות האומית ועוצם השקיקה לארץ החיים, להבליט את האומר הגדול של מחאת עולמים נגד שרשי יסוד הרשעה האנושית, ע"י אור הנבואה אשר ישוב לישראל בהתכוננו על אדמת קדשו**. וזהו החלק של מלחמת ד' אשר לישראל, לא בחיל ולא בכח כי אם ברוח ד'...

במשך שנות דור נמצא העולם במצב של "תרדמה זחלנית" שבו ההתקדמות וההתעלות אינה מורגשת. בשלב מסוים לא יוכל העולם לשאת את מהלך ההתפתחות האיטי והפנימי ויתעורר בעולם רצון פנימי להפוך את המהלך לגלוי. אולם, המבנים הלאומיים, שבבסיסם מיוסדים על תפיסה אלילית, לא יכולים להיות חלק מהאחדות שהעולם כבר משתוקק אליה. לכן מגיעה מעין התקוממות של המבנים האליליים כנגד האיום הנשקף להם, התקוממות שמתגלה ב"מהומת מלחמה". אל מול כוחות המלחמה המתגלים בעולם מתעורר גם בעם ישראל הכוח הלוחם. אך בניגוד לגויים שאצלם הכוח הלוחם משמש את מגמת הפירוד האלילית, אצל עם ישראל המלחמה היא כדי להופיע את "רוח ה'", המאחדת ומחברת את כל העולם, ורק מכוחה יכול השלום המהותי להתקיים.

כיצד תופיע רוח זו? הרב מונה שלושה שלבים. הראשון הוא התגברות הלאומיות של עם ישראל. אורם של ישראל חייב לחזור לבמת ההיסטוריה ולהתגלות דרך עם ממשי החושף את סגולתו. השני הוא החזרה לארץ ישראל, ארץ החיים. תורת החיים שבכוחה לתקן את העולם יכולה לצאת רק מארץ חיינו, ולכן רק מציון תצא תורה.[57] השלב השלישי והאחרון הוא חזרת הנבואה, שהיא המחאה העמוקה ביותר כנגד האלילות.[58] פסגת מדרגת האדם היא היכולת לשמוע את דבר ה' והחזרת הנבואה תלויה בכך שעם ישראל יחשוף את סגולתו בעוצמה. החזרת הנבואה היא שמאפשרת את הליכת בית

56 אגרת תשפ"ד, שגם בה מתייחס הרב לפסוק "וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא".

57 עיין בהרחבה בפנקס מא, קי.

58 עם ביטולו של יצרא דעבודה זרה התבטלה גם הנבואה, ולעת קץ חוזרת התעוררות של ע"ז במובנה הלאומי ומולה עתידה לחזור הנבואה במהרה בימינו.

יעקב באור ה',[59] ומכוחה יכול העולם כולו ללכת באור זה "לכו ונלכה". הליכת העולם באור ה' - "וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו" היא שתביא לשלום המהותי והמלא.

חזון זה לא היה אצל הרב כחלום בעלמא, אלא הרב פעל בצורה ממשית ומעשית כדי לקדם אותו. כך, בעת מלחמת העולם הראשונה שבה שהה הרב בלונדון הוא לקח חלק משמעותי בקידום הצהרת בלפור.[60] מתוך ליבו של השבר העולמי פעל הרב להזריח את ישועת ישראל. וכך כותב הרב ללורד רוטשילד[61] לאחר קבלת ההצהרה:

> הנני לברך את כבודו מעומק לבבי בברכה נאמנה, שתחזקנה ידיו בעבודת הקודש של בנין עמנו על ארץ חמדתנו. והזכות הגדול הזה של בשורת ראשית הצעד של צמיחת קרן ישועת ישראל, יעמד לו לראות בקרוב את משאת נפשנו בהתמלאותה בכל כבודה והדרה, כי יושע יהודה וישראל ישכן לבטח על ארצו, ושבט אשור[62] שבט מלכותנו יהיה מעוז ומחסה **לשלו' עולמים לכל העמים, כדבר ד' הנאמן ביד נביאיו הקדושים...**

אם כן, הרב הבין שככל שנסללת הדרך לתקומת ישראל בארצו כך מתקרב העולם לחזון השלום העולמי, ולכן פעל מעשית כדי לקדם את התקומה הזו.

בנוסף לפעולת הרב כדי לייצר מציאות של מדינה, פעל הרב כדי להפיח רוח במדינה זו ולרומם מתוכה את סגולתו הייחודית של עם ישראל. וכך כותב הרב, סמוך להגעתו לארץ (אגרות א, פט):

> ותודה לאל שכל אשר שיערתי בחו"ל במה שיש לנו לעשות לטובת כלל עמנו וארצנו, בהשפעת רוח טהרה שתחיה את כל המעשים כולם, **לאמר בפה מלא "בית יעקב לכו ונלכה באור ד'"**, הנני רואה עין בעין פה על אדמת קדשנו.

היישוב החדש ברובו קם על בסיס לאומיות חילונית, ולא ראה את עצמו כמי שמגשים את חזון הנביאים להחזרת השכינה לציון. הרב כותב שעלייתו לארץ ישראל היתה כדי

59 והיא התיקון לחטא ההליכה אחרי העוננים וילדי הנכרים.

60 עיין בשיחות הרצי"ה, ואתחנן, סדרה ב, נספח ג.

61 אגרות ג, תתנא. ככה"נ מדובר בלורד וולטר רוטשילד שהוא שקיבל את הצהרת בלפור מידי הבריטים וכפי שכותב לו הרב: "אשר זכית אתה אדון יקר להיות הציר המבשר את הבשורה הטובה הזאת, אשר קבלת מאת הדרת המיניסתר הפנימי מר באלפאר".

62 הרב משתמש כאן בפסוק מישעיה (י, ה) "הוֹי אַשּׁוּר שֵׁבֶט אַפִּי וּמַטֶּה-הוּא בְיָדָם זַעְמִי". ישעיה מתאר את אשור כמטה שבאמצעותו מכה הקב"ה את עמ"י. כלומר, ה' משתמש באימפריות העולמיות כדי להוביל את המגמה האלוקית. כאן אומר הרב שבניגוד לימי ישעיה ששם השבט שימש כדי להכות את ישראל, בזמנו של הרב, האימפריה הבריטית (לפחות לשנים ספורות) שימשה כשליחת ה' כדי להקים את מדינת ישראל, ובכך תרמה לקידום העולם אל חזון שלום העולמים.

לקרוא את קריאתו של הנביא ישעיהו: בית יעקב! לכו ונלכה באור ה'! לא חזרנו לארץ אחרי אלפי שנות גלות כדי להיות עוד עם במשפחת העמים. מטרת בואנו לכאן היא ההליכה באור ה' שמכוחה ילך העולם כולו אל תיקונו. ועל כן מחייב הדבר שנהיה נאמנים לאור הייחודי שלנו ולא ננהר אחרי תרבות הגויים. ולכן כותב הרב באגרת החינוך (אגרות א, קע) שאסור לנו לחקות את שיטת החינוך הגויית המתעסקת בהכשרת האדם אל מלחמת החיים, אלא עלינו לחנך את ילדינו על ידי התורה לגלות את הטוב והיושר. בהקשר זה כותב הרב (שם):

> אל נא ישכחו, כי לא שפות זרות, לא לימודים שמגמתם היא הכשרות חומריות, יצאו ביחוד מציון, - אלא **"כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים"**.

אנו לא צריכים ללכת בדרכם של הגויים, אלא להפך, הגויים הם אלו שיעלו להר בית ה' באחרית הימים, והסיבה שהם יעלו היא "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה". התורה דווקא היא החידוש שלנו והיא שמגלה בנו ובעולם כולו את הטוב והיושר. בחזרתנו לארצנו עלינו להוציא לפועל באמצעות לימוד התורה את זהותנו הייחודית, שבה תלוי תיקון העולם כולו. בדומה לכך כותב הרב[63] גם בעניין האוניברסיטה העברית:

> וגם בעניין האוניברסיטא, **חלילה לי לומר על דברי חול כי מציון תצא תורה.** אדרבא, אמרתי להם מפורש שאני מתפחד שלא תצא ח"ו תקלה מידם אם יזניחו את התורה והיראה **ושישפקו רק בילדי נכרים**. והבאתי להם משלים ע"ז מהעבר, ממאורעות שארעו בעוה"ד. שיצאו מנן סיעות שנסוגו מאחרי ד', ועזבו מקור מים חיים. ורק אם ישמרו את קדושת ישראל: המורים והתלמידים, ולא ילכו אחרי דיעות זרות ולא יסורו מהתורה והמצוה. ואז, גם כן לא מחכמות החול תצא תורה, כי אם כשנחזיק בישיבות קדושות שהן נועדות רק לקדושת התורה. ויחד עם זה שירוממו כחם של צדיקים ויראי ד' גדולי התורה. והישיבה המרכזית בעקו"ת שהננו עמלים לכוננה ולהרחיבה בע"ה, תהיה עומדת ברוב תפארתה, אז ע"ג של הישיבות הקדושות אמרתי יקויים "כי מציון תצא תורה".

בטקס חנוכת האוניברסיטה עומד הרב קוק מול כל נכבדי הארץ ובעזות דקדושה מסביר[64] שבעם ישראל תמיד היו שתי קבוצות - האחת נזהרה ופחדה מהקשר עם

63 אגרת לרב יוסף משאש, הובאה באוצרות הראי"ה, חלק ד, עמ' 109. הרקע לאגרת הוא נאום שנשא הרב בחנוכת האוניברסיטה העברית (מופיע במאמרי הראי"ה, עמ' 306). לאחר נאום זה העלילו קנאי ירושלים על הרב שהוא אמר על האוניברסיטה את הפסוק "כי מציון תצא תורה", הרב יוסף משאש יצא בחריפות כנגד עורך עיתון שפרסם בעיתונו את דברי הבלע הללו, ובהקשר הזה שלח לו הרב זצ"ל את האגרת הזו.

64 על בסיס הפסוק: "אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ כִּי-יֶהָפֵךְ עָלַיִךְ הֲמוֹן יָם חֵיל גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ" (ישעיה, ס, ה).

הגויים, ואילו ליבה של השנייה רחב בקשר הזה והיא היתה שמחה בקבלה מהגויים. אומר הרב, דעו לכם שרוב מי שיושב כאן הוא צאצא של הקבוצה הראשונה, כיוון שרובן של הקבוצות בעבר שקיבלו בלב פתוח את חידוש הגויים ו"השפיקו בילדי נכרים" התבוללו ואינן נמצאות עימנו. לכן עליכם לדעת שמרכז חיינו נמצא בתורת ה' שיוצאת מציון, ע"י הישיבות ובראשן הישיבה המרכזית אותה הקים הרב למטרה זו.[65] רק אם תהיו נאמנים לחידוש התורה תוכלו להיות חלק מתחיית ישראל בארצו.

רואים אנו שכשם שישעיהו בתקופתו הבין את השבר ואת משמעותו ופעל כדי לרומם קרן משיח דרך השבר, כך גם הרב הביט במאורעות זמנו, ופעל כדי לרומם את קרן ישראל על ארצו ולדחוף אותו להוציא לפועל את סגולתו. וכל זאת מתוך הכרה בהירה כי חזרת ישראל לארצו היא המפתח לתיקון העולם כולו, עם ישראל ילך קוממיות בארצו ויחד איתו ילך ויתעלה העולם כולו, עד לימים המאושרים שבהם: "נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא מִגְּבָעוֹת וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם, וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה' אֶל בֵּית אֱלֹקֵי יַעֲקֹב וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר-ה' מִירוּשָׁלָם, וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא יִשָּׂא גוֹי אֶל גּוֹי חֶרֶב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה".

ה. סיכום

מטרת המאמר היא להראות כיצד ניתן ללמוד את דברי הנבואה על פי המקומות בהם הרב קוק מזכיר את הפסוקים ומבאר אותם. התמקדנו בחזון אחרית הימים שבפרק ב' בספר ישעיהו. ראינו שהציר שסביבו נשזרים ביאוריו של הרב קוק הוא סגולת ישראל. מכוח סגולה זו עם ישראל מפתח יחס של הזדהות לטוב והיושר, וזה הבסיס העמוק ליכולת שלו לקיים סדר חיים מפורט של מצוות. אך במהלך ההיסטוריה סגולה היא עדיין בגדר פוטנציאל שאינו מפותח במלואו. העולם כולו מחכה לעם ישראל שיוציא את סגולתו מהכוח לפועל, יגלה את האור הטמון במצוות ויראה לעולם כולו כיצד ההליכה באור ה' מאירה ומאחדת את המציאות כולה, ומביאה אותה אל מדרגת השלום המהותי. הנביא מראה לעם ישראל שהוא נמצא בצומת דרכים היסטורי שבו על העם לבחור האם ללכת בדרך זו של חשיפת סגולת ישראל המצעידה את העולם אל תיקונו, או להישטף בתרבות הנוכרית ובכך להביא לנסיגת התרבות האנושית על המחירים

65 באיגרות רבות בהן הרב מדבר על הקמת ישיבת מרכז הרב וכן על הקמת תנועת דגל ירושלים מקשר הרב את הפעולות הללו לחזון של "כי מציון תצא תורה".

הכואבים הכרוכים בה. בסיום המאמר ראינו כיצד הרב קוק משתמש בפסוקי הנביא בהקשר למאורעות התקופה. הרב מזהה כיצד גם בזמנו עומד עם ישראל בפני צומת דרכים היסטורי שבו עליו להוציא אל הפועל את אור ה׳ הטמון בתורה העתיקה של בית יעקב. בכך יביא עם ישראל את המרפא והשלום לעולם כולו.